

PTE Állam-és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola – Bűnügyi Tudományok

Dr.Kőhalmi László

*A környezet védelme a magyar
büntetőjogban*

Doktori (PhD) értekezésének
Tézisei

Témavezető:
PROF.DR.KORINEK LÁSZLÓ akadémikus,
tanszékvezető egyetemi tanár

Pécs, 2010

I.A téma időszerűsége, a kutatás célkitűzései

Napjainkban már senki sem vonja komolyan kétségbe, hogy az Ulrich BECK által körvonalazott olyan „rizikótársadalomban”¹ élünk, melyben az embereknek az ipari önpusztítási lehetőségek okozta kihívásokkal kell szembesülniük.

Tényként kezelhető, hogy világszerte, az élet valamennyi területén *szabályozási áradat* észlelhető.² Különösen igaz mindez a környezetvédelemre.

Egy magát modern jogállamnak tekintő ország szakpolitikái között kiemelt prioritást kap a környezeti politika, hiszen a társadalmak értékrendszerében egyre központibb helyet kap a környezet megóvása³.

Jogalkotói körökben elfogadottá vált az a nézet, hogy a környezetet jogi ellenőrző mechanizmusokkal – ide értve a büntetőjogot is – védeni kell.

A mértéktelen környezeti kizsákmányolás káros hatásainak növekvő nyilvánvalósága, a hulladékkezelés, víz- és légszennyezés megoldatlan problémái, a különböző környezeti katasztrófák által kiváltott sokk hullámok, és a növekvő bizalmatlanság a katasztrófaveszélyes fejlett technológiák irányában a közvélemény jelentős változását okozta, amellyel együtt a környezeti politikák is változtak. Gyakorlatilag minden európai ország polgári-, közigazgatási- és büntetőjoga megváltozott az elmúlt húsz év során annak érdekében, hogy javítsa a környezetet károsító magatartásokkal szembeni jogi szankciók határfokát.

Bár úgy tűnik, hogy létezik egy társadalmi – sőt jogalkotói – akarat és igény arra, hogy a büntetőjog szerepet játsszon a természeti környezetet veszélyeztető, károsító magatartások elleni közdelemben, ugyanakkor egyáltalán nem világos, hogy a büntetőjognak milyen mélyre kell behatolni a környezetvédelem területére, és mit kell tenni, hogy a környezeti büntetőjogot hatékony eszközzé lehessen tenni a környezet védelme érdekében?

A kérdés „adja magát”, mint környezeti büntetőjoggal foglalkozó jogászok mit tehetünk egy jobb, egy egészségesebb környezet megóvása érdekében? Értekezésemben a fenti kérdésekre keresem a lehetséges válaszokat.

¹ BECK, 2003; IRK, 2004, 59-61.o.; KUHLEN, 1994, 347-367.o.

² UEDA, 1995. 143.o.

³ BÁNDI, 1989, 4.o.; BÁNDI, 2009, 18.o.

Először a környezeti problémák súlyának érzékeltetése miatt bemutatom az emberiséget fenyegető globális környezeti problémákat.

Ezt követően a magyar környezeti büntetőjog legfontosabb szabályozástörténeti „állomásait” ismertetem, majd a de lege lata magyar környezeti büntetőjogi normákat elemzem.

Önálló fejezetben vizsgálom a környezeti kriminalitás hazai jellemzőit. Az értekezésben szintén külön fejezetben tárgyalom a környezeti büntetőjog jogdogmatikai és jogpolitikai problémáit.

Figyelemmel a környezetvédelem interdiszciplináris (illetve „keresztülfekvő” jogági) jellegére a közgazdaságtannak az értekezés témája szempontjából releváns eredményeit is tárgyalom a dolgozatomban.

A környezet büntetőjogi védelme megkívánja, hogy a magyar jogalkotó ismerje az európai és nemzetközi szabályozási tendenciákat is, így e téma önálló szerkezeti egységben kerül kifejtésre.

Értekezésemnek a záró, „Környezeti büntetőjog de lege ferenda” címet viselő fejezetében összegzem kutatási eredményeit és javaslatokat fogalmazok meg a jogalkotók számára.

Dolgozatom megírását a téma iránti emocionális vonzódáson kívül az is motiválta, hogy a Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karán hagyományai vannak a környezetvédelem „művelésének”, gondolok itt ÁDÁM Antal⁴, HERCZEG Géza⁵, SZAMEL Lajos, IVÁNCICS Imre, KISS László⁶, KECSKÉS László⁷, FARKAS József⁸, TAMÁS Lajos⁹, BENKŐ András¹⁰, BRUHÁCS János¹¹, KENGYEL Miklós¹², LÁBADY Tamás¹³, HORVÁTH Zsuzsanna¹⁴, PÁNOVICS Attila¹⁵ kutatásaira és nem utolsósorban a környezetvédelem bűnügyi tudományokat érintő, KORINEK László¹⁶

⁴ ÁDÁM, 1979, 7-16.o.

⁵ HERCZEG, 2004, 1-20.o.

⁶ SZAMEL – IVÁNCICS – KISS, 1979, 17-37.o.,

⁷ KECSKÉS – KENGYEL, 1980, 955-957.o

⁸ FARKAS, 1988, 549-555.o.

⁹ FARKAS – TAMÁS – KECSKÉS, 1979, 39-59.o.

¹⁰ FÖLDES – SZABÓ – BENKŐ – SÁNTHA, 1979, 75-89.o

¹¹ BRUHÁCS, 1979, 103-115.o.; BRUHÁCS, 2005, 48-60.o.

¹² KECSKÉS – KENGYEL, 1980, 955-957.o.

¹³ GÁTOS – LÁBADY, 1977

¹⁴ HORVÁTH, 1995, 2004a, 2004b, 2008

¹⁵ PÁNOVICS, 2006, 24-30.o.; 2008, 55-58.o.

¹⁶ KORINEK, 2006a, 137-139.o.

kriminológiai és TÓTH Mihály¹⁷, valamint FERENCZ Zoltán¹⁸ büntetőjogi tárgyú vizsgálati eredményeire.

Értekezésem a környezet büntetőjogi védelmének vizsgálatára szorítkozik, így a területi korlátok miatt el kell tekintenem olyan, egyébként rendkívül fontos jogterületek, mint: az alkotmányjog, a polgári jog, a nemzetközi jog, az Európa jog, vagy éppen az agrárjog környezetvédelmi jellegű szabályainak ismertetésétől.

Szintén területi és tematikai okok miatt nem tudom körüljárni a környezetvédelem köz-és szakmai érdeklődésre számot tartható problémáit pl. fenntartható fejlődés, öko címűk, a környezetjog integrativitása¹⁹, az öko adók²⁰ stb.

Néhány mondat erejéig azonban mégis egy rövid alkotmányjogi kitérőt kell tennem. Ennek oka pedig az, hogy a bűnügyi tudományok művelői hálával tartoznak az alkotmányjogászoknak²¹, hiszen a környezet fokozott jogi védelme és ehhez kapcsolódóan a környezeti büntetőjogi reformfolyamatok megindulása többek között nekik is köszönhető.

Napjainkban az egészséges környezethez való jogot, mint harmadik generációs emberi jogot értelmezik és egyre szélesedik e jog tartalma.²²

BAKÁCS Tibor kritikusan állapította meg egyik monográfiájában, hogy a büntetőjog hozzájárulása az ökológia felelősség megszilárdulásához ez ideig alig volt észrevehető.²³

Bízom benne, hogy a büntetőjog igenis megtalálja helyét a környezetvédelem terén illetve a környezetvédelem is rátalál a büntetőjog eszköztárára és így, a fenti vészjósló gondolatok idejé múlttá válnak.

Dolgozatommal hozzá szeretnék járulni a környezet büntetőjogi védelmének eredményesebb és hatékonyabb érvényesüléséhez.

¹⁷ TÓTH, 1998, 115-125.o.

¹⁸ FERENCZ, 1978, 1979, 91-101.o.

¹⁹ FODOR, 2000

²⁰ VARGA, 2006, 3-16.o.

²¹ Említésre méltó továbbá a nemzetközi jog, az Európa jog, a közigazgatási jog és az agrárjog művelőinek áldásos tevékenysége.

²² ÁDÁM, 2005, 34.o. A szerző kifejti, hogy a környezethez való jog a humán biztonság fogalma alá sorolható be.

²³ BAKÁCS, 1992, 82.o.

II. Az értekezés tárgya

1. A globális környezeti problémák

Az értekezésnek „A globális környezeti problémák” címet viselő II. szerkezeti egységében bemutattam a Földet – és így benne az emberi civilizációt is – veszélyeztető globális problémákat.

A *globalizációnak* nevezett technikatörténeti tény²⁴ és folyamat – melynek részletes kifejtése²⁵ és magyarázata nem képezte a dolgozatom szűkebb tárgyát²⁶ – következtében a világ „*globális faluvá*” (global village) zsugorodott össze.

A globális természeti rendszerre globális gazdasági rendszer (a gazdasági globalizáció jelensége²⁷) épült rá, amelytől már a Föld egyetlen országa, népe sem függetlenítheti önmagát.²⁸

Különbséget kell tennünk a Földet érintő „általános” globális problémák és annak egyik részterületét képző globális környezeti problémák között.

A szakirodalomban a Földünket érintő globális problémák többféle csoportosítása ismert, a magam részéről BUDAY-SÁNTHA Attila tipológiáját vettem alapul. E szerint Földünk globális problémái közé sorolható: a háború és béke kérdése, a Föld túlnépesedése, az állandósuló élelmiszerhiány, az anyag-és energiaválság és a környezet gyors ütemű leromlása.

A globális problémákkal az a legnagyobb gond, hogy nem elszigetelten, hanem egymással összefüggésben, egymás hatását felerősítve jelentkeznek és éppen ezért nehéz a kezelésük.

Megállapítható, hogy szinte valamennyi globális problémának van környezeti kihatása, így:

- Egy esetleges atomháború esetén nem csak a sugárzásfertőzés miatt pusztulna ki az emberiség, hanem azért is, mert a radioaktív szennyezés és robbanás következtében olyan hatalmas mennyiségű por és füst kerülne a légkörbe, amely visszaverné, illetve elnyelné a napsugarakat és emi-

²⁴ ANKERL, 2000, 8-9.o.

²⁵ LÉVAI, 2008, 825.o.

²⁶ GIDDENS, 2002, 498.o.; KISS, 2007, 1136.o.; PALÁNKAI, 2009, 441.o.; SEGESVÁRY, 1997, 1.o.

²⁷ SEGESVÁRY, 1998, 1.o.; ÁRVA, 1998, 21.o.; VASS, 1997, 5.o.

²⁸ BUDAY-SÁNTHA, 2006, 15.o.

att a Föld lehülne és a vegetáció elpusztulna (az ún. *atomtél* állapota alakulna ki).²⁹

- A Föld túlnépesedése esetén bolygónk jelenlegi lakóinak élelmiszer-és energiaszükséglete is csak nagy-nagy nehézségek árán oldható meg. A túlnépesedés miatt kialakuló nagyvárosok (és ún. megavárosok) körül kialakultak (kialakulnak) a legalapvetőbb higiéniai feltételeket nélkülöző barakk-, doboz-, bádógvárosok, melyek a nyomor, a nélkülözés (éhség) és a bűnözés gócpontjaivá válnak. (Találóa n hasonlítja BALOGH János akadémikus a *megapoliszokat* az elfuserált űrhajókhoz.³⁰) Amennyiben az emberiség létszámának növekedését nem sikerül visszafogni és valamelyest szinkronba hozni az emberi szükségletekkel, akkor az alultápláltság, a háborúk, a betegségek (pusztító járványok pl. ebola, AIDS, pestis, kolera) miatt az emberiség tömeges pusztulása következhet be, s annak vonzataként drasztikus létszámcsökkenés prognosztizálható.

- A Föld lakóinak élelmiszerhez jutása tekintetében sajátos kettős jelenségnek lehetünk tanúi: míg a Föld gazdaságilag fejlettebb részein állandósult az élelmiszer-túltermelés, addig a gazdaságilag fejletlenebb területeken tartós élelmiszerhiány van. Azaz a Föld egyes részein a túl-, míg más részein az alultápláltság miatt halnak meg az emberek. (A szegény régiók ún. gabonafogyasztóinak a – fertőzések mellett – az éhhalál a leggyakoribb halálozási okuk, míg az ún. húsfogyasztó, többnyire luxuséletet élőknek a szív-és érrendszeri betegségek, infarktus és daganatok.)

- Glóbuszunk energia-és nyersanyagkészletei nem korlátlanok, nem kimeríthetetlenek. A Föld története során kialakult és elraktározódott nyersanyag-és energiakészletek meg nem újítható erőforrások, és ha azt az emberiség néhány generáció során felhasználja, az őt követő generációtól vonja el a létfontosságú erőforrásokat. Az emberiség a meg nem újuló erőforrásokkal rablógazdálkodást folytat. A fejlett országok energiafelhasználásának kb. 10-20% alapul megújuló energiahordozón.³¹ (KOVÁCS Ferenc akadémikus azonban arra figyelmeztet, hogy a megújuló primér energiahordozók önmagukban nem elegendők az emberi energiaszükségletek kielégítésére.³²)

²⁹ BUDAY-SÁNTHA, 2006, 16-17.o

³⁰ BALOGH János, 1996, 145-147.o.

³¹ BUDAY-SÁNTHA, 2006, 36-40.o.

³² KOVÁCS, 2007, 1446.o.

1.1. A globális problémák felismerése és a világmodellek

A gazdasági élet szereplői és az államok hosszú évszázadokon keresztül úgy tevékenykedtek, hogy a termelésben szinte semmi vagy csak minimális figyelmet kapott a globális gondolkodás.

A különböző kedvezőtlen jelenségek miatt (pl. a világelelmezés problémája a népességnövekedés miatt, a nem megújuló energiaforrások korlátozottsága, a környezetszennyezés stb.) 1970-es évek elejére már világgossá és megkerülhetetlenné vált a globális gondolkodás és lokális cselekvés („*Think globally, go locally*”).

Ugyan a kormányzatok szintjén nem – illetőleg hivatalosan nem – foglalkoztak a problémákkal, mégis több tudóscsoport kereste a kiutat, s mindehhez nagy „lökést” adott a számítástechnika fejlődése. Ennek következtében az 1970-es évek (annak is inkább az első fele) a világmodell-alkotások időszaka lett. A modellezésnek két fő típusát alkalmazták a tudósok: a döntően logikai összefüggésen alapuló verbális, illetve a számítógépes modellt.³³

Az értekezésben az alábbi világmodellek kerülnek bemutatásra: a FORRESTER-és a MEADOWS-modellek, MESAROVIC-PESTEL-modell, a BARILOCHE-modell, a MOIRA-modell, a TINBERGEN-modell, a GÁBOR-COLOMBO-modell, a LEONTIEF-modell és a LÁSZLÓ-jelentés.

A MEADOWS-modell, az 1972-ben „*A növekedés határai*” (The Limit to Growth), majd később annak korrigált, „*A növekedés dinamikája véges világban*” (Dynamics of Growth in a finite World) címmel 1974-ben publikált elemzése a korabeli világ legnagyobb hatású és egyben legvitatottabb világmodellje (illetőleg tanulmánya) lett.

Az empirikus adatokon alapuló és változatlan növekedési trenddel számító³⁴ jelentés már figyelembe vette a környezetszennyezés lehetséges következményeit, jöllehet a környezetvédelem még igen mostohán kezelt kérdés volt ebben az időszakban.

A jelentés megállapította, hogy a korabeli tendenciák nem tarthatók fenn az *emberiség létének veszélyeztetése* nélkül.³⁵ E kétségtelenül sokkoló hatású jelentés nem csak a szakmai, de a politikai aktorok figyelmét is ráirányította az öncélú, az ökológiai érdekeket semmibe vevő, csak a

³³ RAKONCZAI, 2003, 27.o.

³⁴ RAKONCZAI, 2003, 28.o.

³⁵ LÁSZLÓ, 1985, 16.o.

gazdasági növekedésre fókuszáló termelési technológiák és a végletekig a fogyasztást priorizáló célok újragondolására.

A *Meadows Report* (jelentés) szerint a Föld mint „rendszer” – ha és amennyiben az 1970-es évek fogyasztási trendjei és ipari technológiai változatlanok maradnak – emberi léptékkel mérve, tehát belátható időn belül „kimerül”, s ennek egyik oka a *nyersanyaghiány*, a másik oka pedig a *környezetszennyezés*.

Az elemzés világossá tette: egy újfajta, mégpedig globális gondolkodásra van szükség a problémák eredményes megoldásához, valamint felhívta a figyelmet, hogy nincs sok idő a cselekvésre (a reakcióidő fontossága), mert a helyes, de késleltetett intézkedés már időntúli, azaz sikertelen lehet.³⁶

A globális problémákra választ kereső világmodellek szinte kizárólag a gazdaság vagy a természet oldaláról igyekeztek választ találni a felmerülő problémákra, kérdésekre.

LÁSZLÓ Ervin irányításával 1977-ben készült el a Római Klub 5.számú jelentése, a „*Célok az emberiség számára*” (Goals for Mankind), mely egy gondolati modell volt.

Fontos elméleti kiindulópontja, hogy a változó világban a társadalmi innovációk elkerülhetetlenek, a társadalmi tervezés nemigen választható el a világrendszerek fejlődésétől, és a XXI. század emberének tudatosan vállalni kell a külső és belső korlátokat. A változások miatt újra kell fogalmazni a célokat.

Ennek fontos része a mai *célok világtaszának* (régiónkénti) elkészítése (pl. Nyugat-Európában a gazdasági integráció, a szegénység elleni harc, a kábítószer vagy a környezetszennyezés elleni harc stb.)

A *globális célok* révén új lehetőségek fogalmazhatók meg pl. a globális élelmiszer-és energiapolitika szükségesség, a fegyvereken alapuló biztonság nem lehet a jövő útja. Ennek érdekében elkerülhetetlen a belső határok áttörése (pl. világszolidaritás kialakítása). Fontosnak tartja, hogy például a haszonelvű liberális demokráciák és a vallások túllépjenek korlátjaikon. Az értékelés megállapítja, hogy az emberiség előtt álló határok nem fizikaiak, hanem belső, *szubjektív határok*.³⁷

³⁶ RAKONCZAI, 2003, 30-34.o.

³⁷ RAKONCZAI, 2003, 43.o.

1.2. A globális környezeti problémák

A környezeti problémák globalizációja a XX. század utolsó harmadára vált egyértelművé.

A globális környezeti problémák alapvetően *antropogén* eredetűek, s ennek háttérében többnyire olyan okok állnak mint: a gazdasági érdekek elsődlegessége, az emberi önzés, góg, hatalommánia stb.

Az *első globális környezeti probléma a légkörben* jelenik meg. A globális környezeti problémákat áttekintve, a legnyilvánvalóbb világméretű problémák a *légkörhöz* kapcsolódnak. Ennek oka az, hogy a levegő a leggyorsabb szállító közeg, benne gyorsan, nagy távolságra és terjedésében csak alig korlátozva terjednek a különböző (szennyező) anyagok.³⁸

Napjaink legsúlyosabb légköri problémájának tartott *üvegházhatás* talán a legtipikusabb globális környezeti probléma. Hatásai az egész planétára kiterjednek, s számos következménye (pl. sivatagosodás, El Niño változása stb.) hatalmas területeken látható. Az ún. *ózonprobléma* ugyan globális, következménye – szerencsére – mégis elmarad az üvegházhatástól, de bármikor átveheti a „főszerepet”.

A *savas esők* jelenleg bár inkább regionális problémaként jelentkeznek, nagy területeket érintő következményei miatt azonban inkább sorolható a *globális problémák közé*.³⁹

A *globális felmelegedés* tényét mára szinte minden mértékadó tudós elismeri, persze a kételkedők⁴⁰ azzal érvelnek, hogy az antropogén beavatkozások⁴¹ nélkül is volt a Föld különböző korszakában (pl. jégkorszak) klímaváltozás.

A *felmelegedést* leginkább alátámasztó jelenségek a hideg területekhez kötődnek. Az ezredfordulóra számtalan bizonyíték gyűlt össze, s ezeknek a tényeknek akár már a közeli jövőben is komoly környezeti kockázatai lehetnek. Az Északi-sark körüli jégtakaró különösen az utóbbi években indult csökkenésnek. Ezek a változások (pl. Grönland) a világtengerek szintjének alakulásában is komoly szerepet játszanak. Hasonló problémát jelentkeznek az *Antarktison* is, hiszen sok száz négyzetkilométeres leszakadó jégtáblák keringenek a *Déli-sark* körül.⁴²

³⁸ RAKONCZAI, 2008, 49.o.

³⁹ RAKONCZAI, 2008, 49.o.

⁴⁰ KONDOROSI, 2007, 527.o.

⁴¹ REMÉNYI – GRÓF, 2008, 461.o.

⁴² RAKONCZAI, 2008, 59-61.o.

A globális felmelegedés miatt⁴³ az *élővilág* természetes élettere is beszűkül, a *biodiverzitás*⁴⁴ is veszélybe kerül, sőt egyes fajokat a kipusztulás fenyegeti.⁴⁵

A légkör *globális felmelegedésének* ugyancsak nem kívánatos következménye a *sivatagosodás*.⁴⁶ E téren a legnagyobb károk kétségtelenül Afrikában, Ázsiában és Észak-Amerikában jelentkeznek.

A *globális klímaváltozás* – annak ellenére, hogy akadnak olyan tudósok, akik ezt kétségbe vonják⁴⁷ – olyan jelenség⁴⁸, amelynek ténye ma már nemcsak az illetékes állami-politikai testületek⁴⁹ és a kutatók körében⁵⁰, hanem a nagyobb nyilvánosság előtt⁵¹ is egyre inkább közismertté válik.⁵²

Az ún. *STERN-jelentés*⁵³ megjelenése óta szinte alig akad olyan jogszabály-előterjesztés környezetvédelmi vagy energiapolitikai ügyben az Európai Unióban, amely preambulumban ne emlékeztetne a STERN-féle, a klímaváltozásokkal kapcsolatos vészjósló előrejelzésekre.⁵⁴

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének a közelmúltban (2009) kiadott nyilatkozata az *éghajlatváltozást* a XXI. század meghatározó tényezőjének nevezi az ember és a természet kölcsönhatásában egyaránt. A világtengerekben rendkívül veszélyes folyamatok indultak meg: ennek egyik legszignifikánsabb jele az *óceánok felszíni vízhőmérsékletének* emelkedése.

⁴³ YUOTH, 2003, 51.o.

⁴⁴ KOTZUR, 2008, 226-227.o.

⁴⁵ RAKONCZAI, 2008, 63.o.

⁴⁶ KERÉNYI, 1998, 249.o.

⁴⁷ A klímaváltozást kétsége vonókat szokás ún. klímaszkeptikusnak nevezni.

⁴⁸ GAZDAG, 2009, 24-25.o.; PRUGBERGER, 1993, 467-468.o.; KONDOROSI, 2007, 527-530.o.

⁴⁹ ITTÉZS, 2009, 175.o.

⁵⁰ SINDEN, 2008, 1-5.o.; MURRAY, 2009, 39.o.

⁵¹ TILKI, 2007, 59.o.

⁵² ÁDÁM, 2008, 654.o.

⁵³ Az igen terjedelmes, közel 700 oldalas Stern-jelentés (The Economics of Climate Change. The Stern Review) 2006. október 30-án került nyilvánosságra. Nicholas Stern, a Világbank volt vezető közgazdásza, az angol kormány pénzügyi tanácsadója Tony Blair brit miniszterelnök felkérésére elemzést készített a klímaváltozásról, annak lehetséges gazdasági hatásairól.

⁵⁴ BARTUS, 2009, 3.o.

A *korallzátonyok*⁵⁵ az *esőerdők* után a második, az óceánokban pedig a leggazdagabb *ökológiai rendszert* jelentik.

Komoly gondot okoznak az óceánok *széndioxid-forgalmában* bekövetkezett változások, ugyanis kezd felborulni az ún. *biológiai pumpaként* nevezett folyamat, mely szabályozó szerepet tölt be a levegő összetételében.⁵⁶

A *második fontos globális környezeti probléma* a *víznél* jelentkezik. A világtengerek élővilága a földi *széndioxid-forgalom* szabályozásán túl jelentős szerepet tölt be az *emberi táplálkozásban* (pl. csak Ázsiában több mint egymilliárd ember fehérjefogyasztását szinte kizárólag a tengeri halak biztosítják).

A légkör *globális felmelegedése* következtében – és ez bizonyítja, hogy mennyire összefügg egyik probléma a másikkal – mára már jól mérhető a *tengerszint-emelkedés* is.

Az *emberi eredetű vízszennyezések* mérhetetlen károkat okoznak a tengeri élővilágban. Egyértelműen kimutatható a *gazdasági aktivitás/urbanizálódás* és a tengerek szennyezettsége közötti összefüggés. A trágyázás, a szennyvizek tengerbe vezetése azonban visszaüt az emberiség számára, hiszen a kemikáliák és a különböző *vegyi anyagok* felgyülemlenek a tengeri élőlények szervezetében és emiatt azok emberi elfogyasztása *mérgezést* – nem ritkán mérgezőes halált – okoz.

Az emberiség táplálékellátásában fontos szerepet játszó halászat ipari méretűvé fejlesztése illetve az ún. *túlhalászat* felbecsülhetetlen károkat okozott a tengeri élővilágban. (Pl. az Északi- és Balti-tengeren a nagyteljesítményű hajók által végzett vonóhálós halászattal olyannyira megritkították a heringek állományát, hogy 1977 és 1982 között teljesen abba kellett hagyni a halászatukat, s mind a mai napig nem sikerült helyreállítani a heringállományt.)

A földi vízkészletnek mindössze 2,5%-a *édesvíz*, mégis az ember – és az élővilág számára – létfontosságú. Az 1960-as évektől kezdett ráébredni az emberiség arra, hogy a vízprobléma egyre fenyegetőbb és az élelmezés mellett ez a másik „szűk keresztmetszete” fajunk földi jövőjének.

A vízprobléma mind mennyiségi, mind minőségi szempontból aggasztó. A vízfelhasználás *mennyiségi* problémája az, hogy az emberiség egyre – a túlpörgetett ipari termelés, a fogyasztási szokások és a Föld népességé-

⁵⁵ A korallzátonyok helyzetére naprakész információt ad a Global Coral Reef Monitoring Network honlapja (<http://www.gcrmn.org>)

⁵⁶ RAKONCZAI, 2003, 113.o.

nek gyarapodása miatt – növekvő mennyiségű vizet fogyaszt⁵⁷. Ez az igény a fogyasztási szokások átstrukturálásával, a népességnövekedés visszafogásával még csak-csak kezelhető lenne. A vízfelhasználás mennyiségi gondjainál azonban jóval aggasztóbbak a *minőségi* problémák. Mindezt prezentálja, hogy közel 2,3 milliárd fő egészsége súlyos veszélynek kitett a rossz minőségű vizek miatt, sőt évente több mint 5 millió ember hal meg vízhez kapcsolódó fertőzés miatt.⁵⁸

A mezőgazdasági célú felszín alatti *víz túlhasználat* ellentételezésével – és ehhez kapcsolódóan a *víz pótlással* – sajnos még a gazdaságilag legfejlettebb országok (pl. USA⁵⁹) sem sokat törődnek, holott hosszú távon nem lehet büntetlenül kizsákmányolni a természetet.

Az öncélú mezőgazdasági termelés mellett az *ipari vízfelhasználás* is – főleg a *vízszennyezéssel* – hatalmas károkat okoz a környezetben. (Csak utalnék olyan komolyabb ipari balesetre, mint az ún. Minamata ügy⁶⁰, az ún. „itai-itai”-ügy⁶¹, a Tiszai ciánszennyezés, a Bhopali szerencsétlenség⁶², a Kresol ügy⁶³, a Rajnai Sandoz szennyezés stb.)

Rendkívül komoly problémát jelent – az urbanizáció, a tisztálkodási kultúra megváltozása (pl. angol WC) miatt – a *kommunális célú vízfelhasználás*, hiszen ezen a területen jelentkezik a legnagyobb feszültség az igény és a lehetőségek között.⁶⁴

Jelentős globális vízprobléma – és sajnos ezzel hazánkknak is szembe kell néznie – a felszín alatti vizek magas *arzéntartalma* (pl. különösen arzénos a víz: Kínában, Argentínában, Mexikóban, Chilében, az Egyesült Államokban stb.).

Megoldatlan kérdés a Föld számos országában a *szennyvizek tisztítása*. A fejletlen országokban⁶⁵ a kommunális szennyvíz 90, az ipari szennyvíznek pedig a 75%-a tisztítatlanul kerül a vízbe.

⁵⁷ RAKONCZAI, 2008, 94-95.o.

⁵⁸ A bűnügyi diszciplínák művelői számára közismert, hogy nem egy európai vízminőséghez szokott ember az ázsiai börtönökben egészen egyszerűen a rossz minőségű víz elfogyasztása miatt hal meg.

⁵⁹ RAKONCZAI, 2008, 102.o.

⁶⁰ SOMLYÓDY, 2003

⁶¹ RAKONCZAI, 2008, 105-106.o.

⁶² KOLVENBACH, 1992, 322.o.

⁶³ SCHALL, 1990, 1263.o.

⁶⁴ RAKONCZAI, 2008, 104.o.

⁶⁵ SOMLYÓDY, 2008, 1533.o.

A vízbázisok csökkenése és a környezeti katasztrófa közötti összefüggés több helyen szemmel látható. Példaként említem a Szahara déli peremén található *Csád-tó* esetét, ahol a *víztúlhasználat* miatt a tó eredeti kiterjedésének a huszadára (!) zsugorodott össze. Ugyancsak negatív példa *Mexikó City* esete, ahol a felszín alatti vizek *túlhasználata* – a rossz talaj és ehhez kapcsolódóan a *talajvízszint-csökkenés* – miatt a város süllyed (!). (Egyes helyeken 2 cm/hó a süllyedés mértéke.)⁶⁶

A *harmadik globális környezeti probléma az erdőirtás*. A szárazföldön összesen 40 millió km²-t – más számítási metódusok szerint 33,4 millió km²-t⁶⁷ – tesz ki az erdők által borított területek nagysága.

Az erdők kiterjedése Ázsiában, Afrikában és Európában⁶⁸ csökkent a legnagyobb arányban. Ma a világ öt országában (Oroszország 20,5%, Brazília 12,1%, Kanada 7,8%, USA 7,7%, Kína 7,7%) található a világ erdőterületeinek kb. a fele és két ország (Brazília, Indonézia) felelős az erdőirtások 39%-áért.

Az erdőirtás azért veszélyes, mert az erdők összetett *ökológiai rendszerek* és ezek megszüntetése a különböző állat- és növényfajok kipusztulása mellett csökkenti az emberiség rendelkezésére álló *genetikai tartalékot*.

A világ több mint 80 országában – köztük Magyarországon is (!) – teljesen megszűntek a természetes erdők, s olyan területek is a felszámolódás határán vannak, mint Európa legerdősültebb országa: Finnország – pedig ott 72%-os az erdősültség aránya.

Az erdők fontos szerepet töltenek be a Föld széndioxid-forgalmában, mivel a fák növekedésük során jelentős mennyiséget kötnek meg. Az erdőirtások károsan befolyásolják⁶⁹ a széndioxid-forgalmat, így áttételesen az *üvegházhatást*.

A erdők helyét – főleg a trópusokon – gyakran mezőgazdasági céllal hasznosítják, ahol viszont rövid időn belül (5-10 év) jelentős *talajerózió* indul meg. Az erdőknek kiemelt szerepük van a *biodiverzitás*⁷⁰ megőrzésében

A *negyedik globális környezeti probléma hulladék*. A hulladékprobléma globálissá válását az a tény jelzi, hogy napjainkban egyre több ország

⁶⁶ RAKONCZAI, 2008, 116.o.

⁶⁷ RAKONCZAI, 2008, 123.o.

⁶⁸ KERÉNYI, 2003, 112.o.

⁶⁹ RAKONCZAI, 2008, 123-125.o.

⁷⁰ SOLYMOS, 2008, 856.o.

nem tudja – vagy nem képes – saját területén a hulladékát elhelyezni és kénytelen ilyen célból más ország területét vagy a világtengereket (sarkvidékeket) legálisan illetve illegálisan igénybe venni.

Az egyre szaporodó hulladékmennyiség okai leginkább a következők: az urbanizáció, az ipari növekedés és a fogyasztói társadalom által gerjesztett megváltozott fogyasztási szokások.⁷¹

A hagyományos gazdaságban nem volt szükség *csomagolóanyagokra*, míg napjainkban az egyik legfontosabb szempont – az értékesítési intervallum növelése érdekében – a termék minél további eltarthatósága/fogyaszthatósága.

A hagyományos gazdaságban az állandó – főleg szerves anyag újrahasznosítás miatt – minimális mennyiségű hulladék keletkezett, illetve a keletkezett hulladék alig tartalmazott nem lebomló vagy mérgező anyagot.⁷²

Napjainkban gyorsabban nő a hulladék mennyisége, mint a hulladékkezelés vagy a hulladékfeldolgozás lehetősége.⁷³

A *veszélyes hulladékok* biztonságos elhelyezésének illetve környezetromboló hatásuk csökkentésének vagy semlegesítésének magas költsége miatt a hulladékok gazdái rendre az olcsó megoldást keresik. Ennek tudható be a *hulladékturizmus* jelensége⁷⁴, valamint az, hogy mára a *világtengerek* is valóságos ingyenes mozgó szemétkerékké váltak.

A világ „*szemétsodájaként*” tartják számon azt a *Csendes-óceánon* úszó *szemétszigetet*, amelynek kiterjedése tizenöt-ször (!) meghaladja Magyarország területét. Ez a műanyag hulladékból, továbbá egyéb nem lebomló illetve vegyi anyagból és fémhulladékból álló képződmény mind emberi eredetű szennyezésből keletkezett.⁷⁵ Évente több mint egymillió madár és több százezer emlős (pl. fóka, delfin) pusztul el a *szemétsziget* miatt, mert elfogyasztják az emészthetetlen, tápláléknak vélt anyagot (pl. színes fogkefe, öngyújtó, műanyag kupak.)⁷⁶ Különösen nagy veszélyforrást jelentenek a *tankerek*, hiszen számtalan *környezeti katasztrófa* írható a léket kapott *olajszállító hajók* számlájára.

⁷¹ RAKONCZAI, 2008, 138.o.

⁷² BALOGH, 1996, 146.o.

⁷³ RAKONCZAI, 2008, 138.o.

⁷⁴ FERCHLAND, 1991, 729-732.o.; SCHNEIDER, 2007, 679.o.

⁷⁵ A szárazföldről a tengerbe juttatott illetve a tengeri hajókról kidobott hulladék vagy hajótörések miatt elszabadult áruk képezik ezt a furcsa szemétszigetet.

⁷⁶ RAKONCZAI, 2008, 136.o.

Napjainkban világossá vált, hogy az *atomenergia* hasznosítása során keletkező *nukleáris hulladék* teljesen veszélytelen elhelyezésére nincs megoldás.⁷⁷ A *nukleáris hulladékkal* kapcsolatosan sokáig a probléma „szőnyeg alá söprése” folyt, s csak a *környezetvédő szervezetek* (köztük mindenek előtt a *Greenpeace*⁷⁸) heves – néha a *kriminalitás* határát súroló – fellépésének volt köszönhető a témának a közvéleménnyel való megismertetése és felvilágosítása.

A *csernobili* reaktorbaleset és más *nukleáris balesetek*⁷⁹ komoly aggodalmat kelthetnek az *atomenergia* jövőbeni hasznosíthatósága⁸⁰ tárgyában.

2. A magyar környezeti büntetőjog kialakulása

A kodifikált környezetvédelmi jellegű jogszabályok közül az elsők egyike mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvény-cikkely. A jogalkalmazó igen széles hatáskört kapott, hiszen a kertekben, szőlőkben, erdőkben, vetésekben, réteken, nádasokban, legelőkön, hidakon, kőszénbányákban elkövetett károsítások esetén járhatott el.

Az 1843-as Büntetőjogi Javaslatokban⁸¹ környezetvédelmi büntetőjogi jellegű rendelkezés a 402 §-ban szabályozott „szándékosan okozott vízáradás általi károsítás”⁸² megjelölésű bűncselekmény. A Javaslatához kapcsolódó Toldalékban is fellelhető környezetet védő⁸³ előírás.

1874-ben készült el a törvényjavaslat a Magyar Büntetőtörvénykönyvről⁸⁴, s ennek „A közegészség elleni büntettek és vétségek” címet viselő XXI. fejezetének 305 §-a tartalmazott környezeti büntetőjogi jellegű rendelkezést.

⁷⁷ HEGYHÁTI, 2007, 27.o.

⁷⁸ A Greenpeace-ről bővebben: <http://www.greenpeace.org/international/> honlapon olvasható.

⁷⁹ RAKONCZAI, 2008, 131-132.o.

⁸⁰ ASZÓDI, 2007, 11.o.

⁸¹ Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye (Szerkeszti: FAYER László). Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1896

⁸² 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok, 91.o.

⁸³ TÓTH, 1998, 117.o.

⁸⁴ Törvényjavaslat – a Magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről, közzéteszi: A Magyar Királyi Igazságügyi Ministerium, Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1874, 74.o.

Az 1878. évi. V. törvény-czikk⁸⁵, közismertebb nevén a „Csemegi kódexnek” „A közegészség elleni büntettek és vétségek”⁸⁶ címet viselő XXI. fejezetben adott helyt a környezetvédelmi jellegű törvényi tényállásnak (315.§.).

A bűncselekmény rendszertani elhelyezése – FAYER László szerint – azzal indokolható, hogy a közegészség elleni bűncselekmények gyakorta a testi épséget és az egészséget fenyegetik, s ezért célszerű a testi sértéseknél szabályozni.⁸⁷

A „Kihágási büntető törvénykönyv”⁸⁸ (Kbtk.) mintegy a Csemegi kódexet kiegészítve szintén tartalmazott környezetvédelmi büntetőjogi jellegű szabályt.

Az 1950. évi II. törvény – a Btá. – nem érintette a különös részi szabályokat⁸⁹. Az 1961. évi. V. törvény XII. fejezete a „kútmérgezés” elnevezésű ekocid⁹⁰ jellegű bűncselekményt szabályozta.

3. A modern magyar környezeti büntetőjog

A környezeti deliktumok tárgyalásánál csak az ún. *szűk értelemben* vett *környezeti bűncselekmények* – környezetkárosítás, természetkárosítás, (környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése), hulladékgazdálkodás rendjének megsértése – elemzésével foglalkozom, s mellőzöm azon tényállások elemzését, melyek az ún. *„tág értelemben”* vett *környezeti büntetőjog* (pl. foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, közveszélyokozás, visszaélés radioaktív anyaggal, visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével stb.) tárgykörébe sorolhatók.

A globalizációs technikai fejlődés és motorizáció egyre intenzívebb és durvább emberi beavatkozások hatásai közismertek, s ennek hazánkban

⁸⁵ Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár- 1000-1895, Milleniumi Emlékiadás, szerk.: Márkus Dezső, 1877-1878. évi törvénycikkek, 1878.évi.V. törvény – cikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről, 149.o.

⁸⁶ FINKEY, 1902, 640.o.

⁸⁷ FAYER, 1896, 248.o.

⁸⁸ 1879. évi XL. törvénycikk a kihágásokról

⁸⁹ A BHÖ 168. pontjában szabályozott vízáradás okozása deliktum nem tekintendő kifejezetten környezet elleni bűncselekménynek.

⁹⁰ BODNÁR, 1974, 230.o.

is a környezetvédelem komplex, összefüggő rendszerének megteremtésével és folyamatos továbbfejlesztésével igyekeznek gátat vetni.⁹¹

Alkotmányunk⁹² két helyen is foglalkozik az emberhez méltó környezet megőrzésének szükségességével, ugyanis kimondja, hogy a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez⁹³ illetve az egészséghez való állampolgári jogot többek között az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.

Az alkotmányjogi szakirodalomban ismert olyan haladó nézet is, mely nemcsak az egészséges környezethez való jog, hanem a *fenntartható fejlődés* fogalmának az Alkotmányban való kodifikálását is szükségesnek tartja⁹⁴. ÁDÁM Antal szerint korunk emberének számos hagyományos és újszerű súlyos veszély (pl. monszun, cunami, aszályosulás, hurrikán stb.) fenyegetésével kell szembe néznie, s elengedhetetlen, hogy a *„továbbfejlesztendő, illetve a létrehozandó új magyar Alkotmány a jelenleginél bővebben és korszerűbben határozza meg a közhatalmi rendszer alapvető célkitűzéseit és lényeges feladatait. Az alapvető állami célok között nem hiányozhat a fenntartható fejlődés, az egyensúlyozott nemzeti felemelkedés, a társadalmi igazságosság, az összetett (egyéni és közösségi) emberi biztonság szolgálata.”*⁹⁵

A Büntető Törvénykönyv hatályba lépésekor két törvényi tényállás: a *környetkárosítás* (Btk. 280.§) és a *természetkárosítás* (Btk. 281.§) *pönalizálásával* szándékozott a magyar jogalkotó védeni a környezetet, illetve a természetet.

A magyar környezeti büntetőjogot 5 alkalommal érintette a Btk. jogszabályváltozása. Ezek a törvénymódosítások a következők:

- 1987.évi III. törvény
- 1993.évi XVII. törvény
- 1996.évi LII. törvény
- 1998.évi LXXXVII. törvény
- 2005.évi XCI. törvény.

⁹¹ VÍGH, 1991, 15.o.

⁹² 1949.évi XX. törvény 18 § és 70 / D §.

⁹³ TÓTH, 2008, 1-8.o.;

⁹⁴ ÁDÁM, 2009a, 72.o.

⁹⁵ ÁDÁM, 2009b, 2-3.o.

MÁRKUS Ferenc szerint nem problémamentes a környezetkárosítás törvényi meghatározása, ugyanis az olyannyira általános, hogy ez valószínűleg lehetetlenné teszi a napi jogalkalmazásban az alkalmazását.⁹⁶

Az Európai Unióban a jogközelítés döntően a piaci tényezők mind szabadabb működését⁹⁷ lehetővé tevő gazdasággal⁹⁸ kapcsolatos joganyagra fókuszálódik. Természetesen a civiljogi integrációtól a büntetőjog sem marad(hat) érintetlenül.

A *környezetkárosítás* tényállása keretdiszpozíció⁹⁹. A bűncselekmény elkövetési tárgyai (föld, a levegő, a víz az élővilág, valamint ezek összetevői)¹⁰⁰ megegyeznek a korábbi tényállásban (2005.szeptember.1-e előtt hatályos) szabályozottakkal, bár egy ponton megszorítást tartalmaz. A miniszteri indokolás szerint – mely állásponttal messzemenően egyet értek – ugyanis szükségtelen a bűncselekmény elkövetési tárgyaként az épített mesterséges környezetet meghatározni, tekintettel arra, hogy az azt károsító magatartások a Btk. más tényállásai alapján (rombolás, műemlék megromlás, rongálás stb.) is bűncselekménynek minősülnek.

Az elkövetési magatartások: veszélyeztetés, helyrehozható károsítás, helyrehozhatatlan károsítás, személyes használatra szolgáló mennyiséget meghaladó, ózonréteget károsító anyag vagy ilyen anyagot tartalmazó terméknek az ország területére való behozatala, kivitele vagy forgalomba hozatala.

A szakemberek felismerték, hogy az ózonréteget károsító anyagok további terjedése nem csupán az egészségre és a környezetre veszélyes, hanem jóvátehetetlen ökológiai változásokat eredményezhet. Ezekre az anyagokra azonban ma még abszolút behozatali tilalmat nem lehet elrendelni. TÓTH Mihály pécsi büntetőjogi tankönyvében szemléletes példát is hoz fel: gondoljuk csak el, hogy valaki egy ázsiai országból, a turistaútról hazatérve e büntetőrendelkezés hatálya alá esne (akár gondatlanság miatt), mert ott olyan kozmetikai terméket szerzett be és hozott haza, amely adott esetben ózonréteget károsító hajtógázzal működik. Ezért (egyelőre) csak a személyes használatra szolgáló mennyiséget meghaladó károsító anyag vagy termék forgalmazása büntetendő.

⁹⁶ MÁRKUS, 1981

⁹⁷ HORVÁTH, 2005a, 615.o.

⁹⁸ SZALAYNÉ SÁNDOR, 2003, 84.o.

⁹⁹ VIDA – KARSAI, 2009, 474.o.; BELOVICS, 2005, 395.o.; KŐHALMI, 2006a, 211-212.o.

¹⁰⁰ SZEPESI, 2007, 649.o.

A hatályos normaszöveg legnagyobb erényének – véleményem szerint – a reparatív szemlélet megjelenése mondható. A jogirodalomban (pl. GÖRGÉNYI Ilona¹⁰¹) már régóta az a vélemény, hogy a környezetet károsító magtartásokkal szembeni fellépés esetében a szankciók igazi társadalmi haszna az lenne, ha a környezetnek a károsodás előtti állapota helyre állna. Ennek az elméleti kívánalomnak tett eleget a hazai jogalkotó, amikor is a 280.§ (4) bekezdésben in integrum restitutio esetén büntetethőséget megszüntető okot¹⁰², illetve a büntetés korlátlan enyhítését lehetővé tevő esetet szabályoz, ha az elkövető az elsőfokú ítélet meghozataláig elhárítja a tevékenységével okozott veszélyt vagy a bekövetkezett kárt

A természetkárosítás tényállása¹⁰³ továbbra is örzi a keretdiszpozíció¹⁰⁴ jellegét. A tényállást kitöltő korábbi háttérjogszabályok (1996.évi LIII. törvény, 1996.évi LIV. törvény, 2000.évi XXXV. törvény) mellett érdemes megemlíteni az uniós tagságunk kapcsán megalkotott és átvett jogi normákat is pl. a 338/97/EGK rendelet.¹⁰⁵

Az elkövetési tárgyak – TÓTH Mihály klasszifikációját¹⁰⁶ követve – két csoportba oszthatók. Az első csoportba bizonyos védetté nyilvánított növények és állatok tartoznak: a fokozottan védett élő szervezet egyede, továbbá bizonyos mértékű érintettség esetén; védett élő szervezet egyede; az Európai Közösségek Tanácsa által védetté nyilvánított élő szervezetek egyedei. A második csoportba bizonyos természetvédelmi területek sorolhatók: madárvédelmi és természetmegőrzési területek (valamint az annak jelölt területek); valamint védett természeti területek, barlangok, élő szervezetek közösségei és élőhelyei.

A bűncselekmény elkövetési magatartásai – melyek bővebb magyarázatot nem igényelnek – az elkövetési tárgyak első csoportja esetében a jogellenes: megszerzés, tartás, forgalomba hozatal, az országba való behozatal/kivitel/az ország területév történő átszállítás, a kereskedés, a károsítás és az elpusztítás¹⁰⁷.

¹⁰¹ GÖRGÉNYI, 1997, 31.o.

¹⁰² GÖRGÉNYI, 2006, 205.o.

¹⁰³ ELEK, 2008, 57-59.o.

¹⁰⁴ ELEK, 2009a, 99.o.

¹⁰⁵ VIDA – KARSAI, 2009, 482.o.

¹⁰⁶ TÓTH, 2005, 378.o.

¹⁰⁷ ELEK, 2009b, 7-15.o.

Az elkövetési tárgyak második csoportja esetében elkövetési magatartás az elkövetési tárgyak jogellenes, jelentős mértékű megváltoztatása. (Ez utóbbi esetben GÖRGÉNYI Iлона arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyakran eltérő szakértői vélemények miatt komoly gondok adódhatnak a napi jogalkalmazás során.)¹⁰⁸

A minősített eset meghatározása eléggé szokatlan a magyar kodifikációs gyakorlatban, de mindezek ellenére szabatos. A fokozottan védett, valamint védett élő szervezetek olyan mértékű pusztítása, amelynek eredményeképp az elpusztított élő szervezet egyedeinek külön jogszabályban meghatározott, pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett növény- vagy állatfaj egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legmagasabb érték kétszeresét.

A *hulladékgazdálkodás rendjének megsértése* bűncselekmény¹⁰⁹ korábban „környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése” címmel szerepelt a Btk-ban, de a 2005-ös novella megváltoztatta az elnevezést „hulladékgazdálkodás rendjének megsértésére”. A deliktum tényállása keretdispozíció¹¹⁰.

A bűncselekmény háttérnormái közül külön említést érdemel a hulladékgazdálkodásról szóló 2000.évi XLIII. törvény (Hgt.) és az Európai Közösségen belüli, az oda irányuló és onnan kifelé történő hulladékszállítás felügyeletéről és ellenőrzéséről szóló tanácsi 259/93 EGK rendelet.¹¹¹

A törvény szerint az elkövetési tárgy a tényállás alapeseténél a hulladék. Hulladék a Hgt.-ben ezen a néven meghatározott dolog, vagyis hulladék bármely, a törvény 1. számú melléklete szerinti kategóriák valamelyikébe tartozó tárgy vagy anyag, amelytől birtokosa megválnik, megválni szándékozik, vagy megválni köteles.

A minősített eset elkövetési tárgya a veszélyes hulladék. Veszélyes hulladék szintén a Hgt.-ben ezen a néven meghatározott dolog, vagyis veszélyes hulladék a törvény 2. számú mellékletében felsorolt tulajdonságok közül eggyel vagy többel rendelkező, illetve ilyen anyagokat vagy összetevőket tartalmazó, eredete, összetétele, koncentrációja miatt az egészségre, a környezetre kockázatot jelentő hulladék. Ilyenek a gyúlékony, mérgező, fertőző stb. hulladékok.

¹⁰⁸ GÖRGÉNYI, 2009, 414.o.

¹⁰⁹ ELEK, 2009a, 102.o.

¹¹⁰ VIDA – KARSAI, 2009, 488.o.

¹¹¹ GÖRGÉNYI, 2009, 415.o.

Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a radioaktív hulladék nem eleme a tényállásnak, az azzal kapcsolatos jogellenes magatartások nem e § szerint büntetendők, mivel azt a visszaélés radioaktív anyaggal tényállása tartalmazza [Btk. 264.§].

Az elkövetési magatartások: a hatóság által nem engedélyezett helyen hulladék elhelyezése, bármely engedély nélküli, vagy az engedély kerekeit túllépő hulladékkezelési tevékenység.

4. A környezeti bűnözés jellemzői Magyarországon

A környezeti bűnözés Magyarországi jellemzőinek megismerése érdekében TILKI Katalin¹¹² végezte el a tárgyban legátfogóbb empirikus kutatást. TILKI kriminológiai kutatásai mellett említést érdemel még HORVÁTH József¹¹³, OBERT Ferenc¹¹⁴ és DUNAVÖLGYI Szilveszter¹¹⁵ szakirodalmi munkássága.

A magyar környezeti bűnözés a kriminálstatistikai adatok alapján az 1980-as években „szimbolikusnak”¹¹⁶ volt nevezhető, mivel országosan alig regisztráltak néhány bűncselekményt¹¹⁷ (pl. 1980-ban 3-3 környezetkárosítást és természetkárosítást, 1981-ben 1 környezetkárosítást és 0(!) természetkárosítást, 1982-ben 2-2 környezetkárosítást és természetkárosítást, 1983-ban 2 környezetkárosítást és 4 természetkárosítást).

Az 1990-es évek elején kezdett „észrevehetőbben” emelkedni a regisztrált környezeti bűncselekmények száma. Mindez a gyakorlatban azt jelentette, hogy 1993-ban emelkedett 10 fölé (12) a regisztrált környezetkárosítások száma, s 1994-ben lépte át a „tizes álomhatárt” (14 bűncselekménnyel) a feljelentett természetkárosítások száma.

A szakirodalomban olvashatunk olyan javaslatot a környezeti bűncselekmények hatékonyabb felderítésére, mely szerint egy környezeti nyomozó szervet kellene létrehozni.¹¹⁸ Ebből a vágyból napjainkra annyi realizálódott, hogy Nemzeti Nyomozóiroda Gazdaságvédelmi Főosztályán ún. Környezeti Bűnözés Elleni Osztály létesült. Egy ilyen szerv

¹¹² TILKI, 2003, 2004a, 2004b, 2004c, 2005, 2006, 2007, 2009

¹¹³ HORVÁTH, 2005b

¹¹⁴ OBERT, 2000

¹¹⁵ DUNAVÖLGYI – TILKI, 2008

¹¹⁶ TILKI, 2004c, 217.o.

¹¹⁷ KOVÁCS, 2005, 123.o.

¹¹⁸ HORVÁTH, 2005. b, 33.o.

azonban csak akkor működhet hatékonyan, ha rendelkezik mindazokkal a környezeti szakmai tapasztalatokkal, adatbázisokkal, amelyek feltételei az eredményes ténymegállapításnak; továbbá rendelkeznie kell olyan operatív felderítési¹¹⁹ lehetőségekkel, bűnügyi nyilvántartással, amely támogatást nyújtana és megoldást jelentene a jelenleg hiányzó eljárási lehetőségekre.¹²⁰

Álláspontom szerint indokolt egy szakmai csoport kerül létrehozása (pl. rendőr, biológus, zoológus stb.) és munkájuk korszerű informatikai és kommunikációs eszközökkel történő támogatása.

A tettenérés és felderítés hatásos eszköze lehet a laborgépkocsival ellátott környezetvédelmi, gyorsan mozgósítható felderítő egységek szervezése.¹²¹

5. A környezeti büntetőjog jogdogmatikai és jogpolitikai problémái

A környezet és a természet büntetőjogi védelmének megjelenése relatíve új szabályozási területnek számít a hazai és a külföldi büntetőkódexekben egyaránt¹²². Ennek oka alapvetően abból fakad, hogy a környezetet, illetve a természetet károsító magatartások sokáig nem jelentettek olyan mértékű veszélyt az emberre, amely a büntetőjog beavatkozását kívánta volna meg, valamint hiányoztak azok a társadalmi (zöld) mozgalmak, amelyek az ez iránt érzékeny közösség igényét a kommunikációs csatornákon keresztül megjelenítették volna.

E fejezetben megvizsgáltam, hogy a jogalkotónak a környezeti büntetőjogi – vagy, ahogy ez a hazai szakirodalomban elterjedtebb néven használatos: környezetvédelmi büntetőjogi – szabályok megalkotásakor milyen *jogdogmatikai* nehézségekkel kell szembenéznie, illetve milyen *jogpolitikai*¹²³ szempontokat kell mérlegelnie egy-egy jogi norma meghozatalakor.¹²⁴

A környezetet és természetet károsító, büntetőjogilag releváns magatartások vizsgálatakor kiindulópontként le kell szögezni, hogy a környezetet, illetőleg a *természetet nem károsító termelés nincs*, vagy a termé-

¹¹⁹ GELLÉRTHEGYI, 2009, 78.o.

¹²⁰ HORVÁTH, 2005b. 33.o.

¹²¹ HORVÁTH, 2005b. 33.o.

¹²² KÖHALMI, 2004

¹²³ SAMU, 1997, 28. o.

¹²⁴ KÖHALMI, 2004, 191-201.o.

szeti folyamatok sok területén ma még csak lehetőség¹²⁵, a konkrét megoldás ismerete nélkül.¹²⁶ Amennyiben ezt a megállapítást elfogadjuk, akkor adódik a kérdés: milyen alapon történik a felelősségre vonás, hiszen mindenki követ el kisebb-nagyobb károkozást. Vagy ha elfogadjuk is a felelősségre vonást, akkor milyen *mérce* alapján történik mindez, mi az a károsítás, amiért már szankcionáljon a jogalkotó. Ez lényegében a *megengedhető* illetve a *megengedhetetlen* károsítás *elhatárolásának* a nehézségét¹²⁷, illetve a jogalkotói szubjektivitás problémáját¹²⁸ veti fel.

Piaci viszonyok között mindig ott lebeg a kísértés a gazdasági szereplők szeme előtt, hogy a profit gyors bezsebelése érdekében mellőzik (vagy másodlagosnak tekintik) a környezeti szempontok figyelembe vételét a termelésben. Ez az alapvető oka a környezetvédelem viszonylagos hatástalanságának.¹²⁹ Álláspontom szerint a környezetvédelem jogi szabályozása elválaszthatatlan a gazdaság egészének szabályozásától.¹³⁰ Piacgazdaság esetében – ennek jellegéből fakadóan – feltétlenül szükséges van a környezet és annak büntetőjogi védelme érdekében az állami beavatkozásra.¹³¹ Különösen igaz mindez, ha az adott állam szociális piacgazdaság megvalósítására törekszik, hiszen ott a gazdaság szociális arculatának egyik fontos eleme a környezet védelmének biztosítása.¹³² Egy környezet valóban hatékony büntetőjogi védelmének megteremtése dinamikus társadalmi viszonyok között rendkívül nehéz feladat, s megfelelő feltételek hiányában nem is sikerülhet. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy lemondhatunk minden rendelkezésre álló büntetőjogi eszköz igénybe vételéről a környezet minél jobb és minél hatékonyabb büntetőjogi védelme érdekében.

A büntetőjogban – és ehhez kapcsolódóan a bűnüldözésben – kétségtelenül központi szerepet foglal el egy-egy deliktum *tárgyának* meghatározása, hiszen a védett tárgyban mutatkozik meg annak jelentősége.¹³³

¹²⁵ VÍGH, 1991, 17-18.o.

¹²⁶ TAMÁS, 1980, 104.o.

¹²⁷ PRUGBERGER, 1993, 467.o.

¹²⁸ PÉTER, 2002, 21-22.o.

¹²⁹ SAJÓ, 1985, 217.o..

¹³⁰ SAJÓ, 1987-88, 474.o.

¹³¹ JULESZ, 2008, 194.o.

¹³² ZOLTÁN, 1994, 207.o.; JULESZ, 2008, 194.o.

¹³³ KUHLEN, 1993

A környezeti deliktumok *jogi tárgyának*¹³⁴ meghatározására többféle megoldás jöhet szóba, melyek közül néhányat ismertetek értekezésemben.

Az ún. szocialista büntetőjogi definíciókat gyakran az ideologikus töltet jellemezte, de e tudományos álláspontok nem vethetőek el teljes egészében, mivel akad közöttük több továbbgondolásra érdemes elképzelés.

A hazai szakirodalomban MÁRKUS Ferenc¹³⁵, TAMÁS András, PUSZTAI László, GÖRGÉNYI Ilona¹³⁶, TILKI Katalin és ELEK Balázs¹³⁷ munkássága érdemel kiemelt figyelmet.

A külföldi szakirodalomban elsősorban a német büntetőjogi dogmatika hozott újat a környezeti bűncselekmények jogi tárgyának meghatározása terén.

Az ekocid¹³⁸ deliktumok gyakran nem kifejezetten a környezet veszélyeztetésének vagy sértésének szándékával valósulnak meg, hanem valamilyen emberi szükséglet kielégítésével – állapítja meg TAMÁS András.¹³⁹ A szándék hiánya nélkül ugyanakkor aggályos a büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazása¹⁴⁰, legfeljebb a gondatlan magatartás miatti helytállás jöhet szóba. Ez utóbbi felelősségi alakzat¹⁴¹ esetében viszont ellenérvként az hozható fel, hogy nem egy esetben csak a bekövetkező eredményből derül ki, válik az elkövető számára felismerhetővé a környezet romlása¹⁴², sőt nem ritka az olyan eset sem, amikor csak *tudományos analízis* képes kimutatni¹⁴³ a környezet károsodását.¹⁴⁴

A természetkárosítás gyakran úgynevezett *kumulativitás* eredménye, azaz sok kis negligens magatartás összessége az, ami kárt okoz. Kit vonjunk ilyen esetben felelősségre? A károkozási láncban szereplő legelső vagy legutolsó károkozót? Nem is beszélve a büntetőeljárásban felmerülő bizonyítási problémákról. Egyet értek OBERT Ferenc azon megállapí-

¹³⁴ FÖLDVÁRI, 2003, 93-95.o.; NAGY, 2001, 140–141. o.; WIENER, 2000, 408. o.; ANGYAL, 1931, 11-46.o.

¹³⁵ MÁRKUS, 1979, 320-326.o.

¹³⁶ GÖRGÉNYI, 2000, 105-120.o.

¹³⁷ ELEK, 2009c, 96-109.o.

¹³⁸ BODNÁR, 1974, 230.o.

¹³⁹ TAMÁS, 1980, 103.o.

¹⁴⁰ BÓLYA, 1966, 662.o.

¹⁴¹ ZOLTÁN, 1985, 29.o.

¹⁴² RADECKI, 1981, 81.o.

¹⁴³ FODOR, 1998, 35.o.

¹⁴⁴ TAMÁS, 1980, 103.o.

tásával, miszerint: meglehetősen nehéz feladat¹⁴⁵ perrendszerűen bizonyítani¹⁴⁶, hogy a későbbi károkozó ismerte az időben előtte lévő károkozó tevékenységét.

Az *ekocid*¹⁴⁷ bűncselekmények kodifikálásakor eldöntendő kérdés, hogy *immateriális*¹⁴⁸ vagy *materiális* bűncselekményként kerüljön meghatározásra. Látszólag egyszerűbb feladat a környezet elleni bűncselekmény(ek) veszélyeztetési deliktumként történő meghatározása.

A környezeti deliktumok kriminalizása kapcsán problémát jelent még e bűncselekmény *társadalomra veszélyességének* igazolása, valamint az, hogy valójában ki tekinthető sértettnek.

Az ökológia érdekeket sértő cselekmények társadalomra veszélyességének¹⁴⁹ meghatározása két szempontból különösen problémás.

Egyrészt a konkrét szennyezettség esetén nem mindegy, hogy *mi a kiindulási szint*, s a környezetnek milyen volumenű hátrányos megváltozása vonjon maga után büntetőjogi felelősséget. Mekkora legyen az a szennyeződési szint, aminek az átlépése már szankcióval fenyegetsen, némi túlzással azt mondhatjuk, ahány szakértő, annyi székvélemény. (És akkor még nem beszéltünk olyan esetekről, amikor a szakértő képes saját szakvéleményével homlokegyenest ellenkező új szakvéleményt adni.)

Másrészt a konkrét szennyező cselekménynek milyen mértékű makroszintű szennyező *kihatása* van.

Az mindenesetre vitathatatlan, hogy a környezetet szennyező cselekményeknek olyan nagyfokú a társadalomra veszélyessége, hogy a leküzdésük elősegítéséhez feltétlenül szükségesek a hatékony büntetőjogi intézkedések is.¹⁵⁰

KORINEK László hívta fel a figyelmet a szakirodalomban arra, hogy az ún. „*zöld kriminológia*” képviselői a környezeti deliktumok esetében szükségesnek tartják a társadalomra veszélyesség kategóriájának tágabb felfogását, amennyiben a környezeti fenyegetettséget nem csupán a jelen kor emberére, hanem jövő generációkra kiterjesztett keretben kell értelmezni.¹⁵¹

¹⁴⁵ OBERT, 2000, 27. o.

¹⁴⁶ ALBRECHT, 1983, 278.o.

¹⁴⁷ BODNÁR, 1974, 230-236.o.

¹⁴⁸ HELM, 1991, 689.o.

¹⁴⁹ ELEK, 2008, 57.o.

¹⁵⁰ KUBASEK, 1996, 64-65.o.

¹⁵¹ KORINEK, 2006a, 138.o.

Továbbgondolásra érdemes az *alternatív szankciók* – így kiemelten az *in integrum restitutio* – alkalmazása.

A jogi személy büntetőjogi szankcionálásnak szükségessége¹⁵², úgy tűnik, eldöntött kérdés. A jogirodalomban sokáig tartotta magát a *societas delinquere non potest* elve, azonban a rizikótársadalomban ez a jogelv erodálódott. A vállalkozások büntethetősége¹⁵³ – helyesebben mondva: szankcionálhatósága – tárgyában élénk jogirodalmi diszkusszió¹⁵⁴ bontakozott ki az elmúlt években a hazai szakirodalomban, s úgy tűnik, a többségi álláspont – amely a szankcionálhatóság mellett érvelt – hívei kerültek ki a vitából győztesen, hiszen a parlament elfogadta a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvényt, amely a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépése napján lépett életbe

A környezetvédelmi büntetőjognak¹⁵⁵ a közigazgatási joggal való kapcsolata (az ún. *közigazgatási járulékoság*) többféle módon szabályozható. A szakirodalomban elterjedt az a hármas felosztás, amely megkülönbözteti a közigazgatási jogtól abszolút függő, relatív függő, illetve független büntetőjogi tényállásokat.

Az úgynevezett *abszolút* közigazgatási-akcesszoritás¹⁵⁶ esetén a büntetőjogi szabályozás összefügg a környezetvédelmi közigazgatási normákkal; a közigazgatási szabály, egyedi hatósági döntés megsértése, vagy a határérték túllépése esetén a környezetvédelmi büntetőjog alkalmazására kerül sor (például Franciaország, Olaszország, Anglia).¹⁵⁷

¹⁵² HEINE, 1990, 2425.o.

¹⁵³ FROMM, 2007a, 279-291.o.

¹⁵⁴ TAMÁS, 1977, 204.o. ; FÜLÖP, 1993, 343-345.o.; LÉVAL, 1994, 369-371.o.; KARSAI, 1999, 184 -190.o.; HOLÉ, 2000, 186.o.; ERDEI, 2000, 90-91.o.; BUSCH, 2000, 61-67.o.; SÁNTHA, 2000, 230-231.o.; KÓHALMI, 2000, 18-23.o.; SÁNTHA, 2001, 16.o.; TÓTH, 2001, 279-286.o.; KÓHALMI, 2001, 288-306.o.; FANTOLY, 2004, 1-27.o.; VÓKÓ, 2004, 304-309.o.; SÁRKÖZI, 2004, 194-195.o. ; SÁNDOR, 2005, 16-19.o.; KÓHALMI, 2006b, 52-62.o.; BLASKÓ, 2007, 481-482.o.; FANTOLY, 2008, 19-25.o.; NAGY, 2008, 423-431.o.; KÓHALMI, 2008, 649-660.o.; BUSCH, 2009, 407-409.; NAGY, 2009. 94-101.o.; KOVÁCS, 2009, 187-199.o.

¹⁵⁵ HOHMANN, 2007, 38-48.o.

¹⁵⁶ HEINE, 1989, 742.o.; SCHALL, 1990, 1265-1268.o.

¹⁵⁷ GÖRGÉNYI, 1997, 25-26.o.

A közigazgatási jogtól *relatív*e függő környezeti bűncselekmények esetén a büntetőjogi szabályozás összefügg a környezetvédelmi közigazgatási normákkal, de a kapcsolat nem automatikus. Adott esetben tehát a közigazgatási szabály megszegése csak akkor büntethető, ha ténylegesen kimutatható környezeti ártalommal is jár¹⁵⁸ (például Spanyolország¹⁵⁹, Svédország).¹⁶⁰

Az úgynevezett *autonóm*¹⁶¹, azaz a közigazgatási jogtól abszolút független deliktumok a közigazgatási környezetvédelmi jog és a büntetőjog elkülönítésén

A környezetet sértő magatartásoknál fontos, hogy a büntetőjog alkalmazására valóban *ultima ratio*¹⁶² jelleggel kerüljön sor. *Joghatékonyságt*¹⁶³ szempont, hogy a jogsértésekkel szemben a szankciók alkalmazására arányosan kerüljön sor, azaz kis *negligens* cselekményért ne azonnal büntetőjogi *represszáliával* válaszoljon a jogalkotó, hanem előzze azt meg a közigazgatási vagy a szabálysértési eljárás. (KAJTÁR Istvánnak és VISEGRÁDY Antalnak a jog hatékonysága tárgyában folytatott kutatásai¹⁶⁴ is igazolták, hogy amennyiben túl szigorúan lép fel a jogalkotó a jogsértővel szemben, akkor a szigorú egy szintje után már nem működik a jogszabályok visszatartó ereje pl. ha a legenyhébb környezeti szabályszegésért is halálbüntetés járja, akkor sem tartanak be többen a környezetvédelmi előírásokat illetve nem csökkenne a környezeti bűncselekmények száma.)

¹⁵⁸ TESZÁR, 2000, 45.o.

¹⁵⁹ GÖRGÉNYI, 1997, 27.o.

¹⁶⁰ GÖRGÉNYI, 1997, 27.o.

¹⁶¹ GÖRGÉNYI, 2002, 41.o.

¹⁶² KORINEK, 2008, 39.o.: „Alapvetően azt kell hangsúlyozni, hogy a büntetőjog „ultima ratio”, ami azt jelenti, hogy az emberi viselkedésre való reagálásnak ezt a legdurvább intézményét csak akkor szabad bevetni, ha semmilyen más eszköz nem áll rendelkezésre, vagy nem mutatkozik kellően hatékonynak.”

¹⁶³ VISEGRÁDY, 2003, 165.o.; VISEGRÁDY, 2006, 71-99.o.

¹⁶⁴ KAJTÁR – VISEGRÁDY, 1988, 501-502.o.: „A náci III. birodalom leghírhedtebb „jogi” terror-szervei a különbíróóságok, a Sondergerichte és a Volksgerichtshof sajátosan „tűlpörgették” a büntetéseket, elsősorban a halálbüntetést. A Sondergerichte gyakorlatában általános elv volt, hogy a normál esetben szokásos szabadságvesztést 50%-kal megemelték. A Volksgerichtshof pedig 1944-ben a vádlottak 88%-át elítélte és az ítéletekben a büntetés az esetek 56%-ában halálra szőlt. Egyes források szerint a Hitler-rezsim végén 2600 fajta cselekményt fenyegettek halálbüntetéssel.”

A környezeti büntetőjogi, illetőleg a környezetvédelmi közigazgatási szabályok alkalmazásával – pontosabban szólva: nem alkalmazásával – együtt gondot jelent az is, hogy ezekre a normákra erőteljes *végrehajtsági deficit*¹⁶⁵ jellemző.

A *legislatio* szintjén a környezeti (büntetőjogi) szabályaink *eurokonformnak* mondhatók, ugyanakkor a normák következetes betartása (betartatása) nélkül inkább egyfajta *virtuális joganyagként*¹⁶⁶ értelmezhetők.

A környezeti bűncselekmények a bűnözés klasszikus *latencia-területéhez*¹⁶⁷ tartoznak. A statisztikai adatok rendkívül kevés büntetőeljárásról tanúskodnak¹⁶⁸, ugyanakkor köztudott, hogy a számok¹⁶⁹ a ténylegesen megvalósult cselekmények töredékét jelentik csupán.¹⁷⁰

Az ún. *globalis „common”*-ok környezeti büntetőjogi védelme nem megoldott illetve számtalan „nyitott kérdést” hordoz magában. A commonok *gazdátlanok, védtelenek* a profitorientált kizsákmányolással szemben, és senkinek nem kell elszámolást adnia, ha károsítja vagy szennyezi őket

*Büntetőjogi szempontból*¹⁷¹ a commonok *sebezhetősége* abban rejlik, hogy a károsított terület az egyes államok kizárólagos igazságszolgáltatásán kívül helyezkedik el. A „*senkiföldje*”-karakternek két implikációja van: egyrészt az ún. *monitoring* megoldatlansága, másrészt a *jogi és diplomáciai* elégtételi lehetőségekről való gondoskodás akadályai.¹⁷²

Ugyanúgy, ahogyan a maguk jogait képviselni nem tudó kiskorúaknak, szellemi fogyatékosnak vagy szenilis egyének érdekeinek képviselésére egy gyámot, egy jogi képviselőt jelölnek ki, hasonlóan a természetnek a jogi képviselőjét is ki kellene jelölni pl. aki a bálnák, delfinek stb. „szószólói” lennének.

¹⁶⁵ ALBRECHT, 1983, 278.o.; FODOR, 2005, 27.o.

¹⁶⁶ KIRÁLY, 1987, 426. o.

¹⁶⁷ KORINEK, 2006 b, 249-252.o.; KUBE, 1988, 179.o.; TILKI, 2004b, 228.o.; GÁL, 2007, 79.o.

¹⁶⁸ SCHWIND, 2008, 466-467.o.

¹⁶⁹ BRACK, 2002, 144.o.

¹⁷⁰ TESZÁR, 2000, 44.o.

¹⁷¹ M.NYITRAI, 2006

¹⁷² STONE, 1994, 19-20.o.

6. A szervezeti környezeti bűnözést magyarázó egyes bűnözési elméletek (különös tekintettel a közgazdasági paradigmákra)

A gazdasági társaságok *jogi szabályozási rendszereken* belül működnek¹⁷³. Ezen rendszerek közül a legtöbb (azért lett létrehozva, hogy *megkönnyítse és legalizálja* a vállalászási tevékenységet (pl. társasági jog, versenyjog).¹⁷⁴

Más jogi rendszerek¹⁷⁵ viszont azért léteznek, hogy *irányítsák és szabályozzák* (törvényes keretek közé szorítsák) a vállalászási tevékenységeket. Ezek közül a legfontosabb a *büntetőjog*¹⁷⁶.

A vállalászások (vállalatok) azokban az országokban, amelyek jogrendje elismeri¹⁷⁷ a jogi személyek büntetőjogi jogalanyiségát¹⁷⁸, elviekben elkövethetik akár a legsúlyosabb bűncselekményeket is (pl. emberölés¹⁷⁹), bár erre mind a nemzetközi¹⁸⁰, mind a hazai¹⁸¹ gyakorlat elenyésző számú jogesetet mutat.

Gyakori ellenben, hogy kisebb – mondhatni negligens – jogsértés miatt szabálysértési eljárást indul a vállalászásokkal szemben.

A környezet (büntető)jogi védelmének mai értelemben vett szükségessége nagyjából az 1960-as évek vége óta jelent meg a különböző anyagi büntetőjogi és egyéb jogági kódexekben. A jogalkotók ugyanis felismerték, hogy a környezeti (és természeti) elemeket védeni kell és nem is akárhogyan, hanem törvényi szinten.

A környezet(védelmi) büntetőjognak¹⁸² az utóbbi évtizedekben mutatkozó fejlődése ellenére a nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy azok a vállalászatok, amelyek *környezeti deliktumokat* követnek el, nem valószínű, hogy *büntetőeljárás* (még kevésbé vádemelés) *hatálya alá*

¹⁷³ KÖHALMI, 2010, 120-144.o.

¹⁷⁴ EMERY – WATSON, 2004, 741.o.

¹⁷⁵ BLASKÓ, 2007, 67.o.; FÖLDVÁRI, 2003, 27.o.; NAGY Ferenc, 2004, 24.o.; WIENER – LIGETI, 2002, 57.o.

¹⁷⁶ FÖLDVÁRI, 1970, 49.o.

¹⁷⁷ OTTO, 2005, 57.o.

¹⁷⁸ NAGY, 2009, 97.o.; FAURE – HEINE, 2005, 1-5.o.

¹⁷⁹ FANTOLY, 1998, 2008 László

¹⁸⁰ ARLEN, 1994, 850-851.o.; DISKANT, 2008, 134-142.o.

¹⁸¹ KÖHALMI, 2008, 658.o.

¹⁸² GÖRGÉNYI, 2005, 107.o.

kerülnének, ha mégis, akkor az ítélet olyan jelentéktelen, hogy az szinte nevetséges.¹⁸³

Mindez azt jelenti, hogy azok a cégek, amelyek *racionális gazdasági felfogással* rendelkeznek, „*elmenekülnek*” a törvény elől és folytatják a környezetet és a természetet károsító magatartást, mivel megéri, hogy ezt tegyék.¹⁸⁴ A cégvezetők (menedzserek) tehát ilyen *racionális döntéseket* fognak meghozni, hiszen a cégek *racionális szennyezők*.¹⁸⁵

Találóan nevezi meg Mark A. COHEN a szervezeti környezeti bűnözés „Achilles-pontját”, mikor azt írja, hogy valószínűleg kevesebbet tudunk a legfontosabb és legalapvetőbb témáról, a *törvény végrehajtásról* – miért tartják be a cégek a törvényt?¹⁸⁶

A vállalkozások túlnyomó többsége ugyanis betartja a törvényt. *Irracionálisan* viselkednének egyes vállalatok?

E szemmel láthatólag *irracionális viselkedést*, ami a *racionális szennyező modellel* van összefüggésben, meg lehetne magyarázni egy másik értelmezési perspektívából, az ún. *legitimitás elmélettel*.

Mindkét elméleti rendszert használják a teoretikusok az egyéneknek és a szervezeteknek a jogalkotással kapcsolatos reakcióik magyarázására.¹⁸⁷

7. Az európai és nemzetközi környezeti büntetőjog fejlődési irányai

A 2007. január 1-től 27 tagállamból álló Európai Unióban a *környezetvédelmi szabályozás bővítésre és jogharmonizációra* szorul¹⁸⁸. Ez a probléma már felvetődött különböző szinteken, különböző módon. Nem meglepő azonban, hogy míg a „*büntetőjog Európa ajtaján kopogtat*”¹⁸⁹, addig az Európai Bíróság az ominózus, C-176/03 sz. ügyben 2005. szeptember 13-án meghozott ítéletével¹⁹⁰ kiterjesztette az Európai Bizottság jogalkotó hatalmát¹⁹¹ a környezeti büntetőjogra¹⁹².

¹⁸³ ADLER – MUELLER – LAUFER, 2003, 433.o.

¹⁸⁴ PUSZTAI, 1994, 141.o.

¹⁸⁵ WATSON, 2005, 192.o.

¹⁸⁶ COHEN, 2000, 10251.o.

¹⁸⁷ EMERY – WATSON, 2004, 742.o.

¹⁸⁸ KÖHALMI, 2009, 42-63.o.

¹⁸⁹ HEINE – RINGELMANN, 2005, 44.o.

¹⁹⁰ RACKOW, 2008, 532-536.o.; FROMM, 2007b, 26-27.o.; KAIAFA-GBANDI, 2006, 523.o.; LACZI, 2006a, 143.o.

¹⁹¹ KOVÁCS, 2005, 132.o.

Az európai környezeti büntetőjogalkotás¹⁹³ aktivizálódását mutatja, hogy a bíróság által megsemmisített a *környezet büntetőjog általi védelméről* szóló 2003/80/IB tanácsi kerethatározat után újabb környezeti büntetőjogi matériajavaslat került az európai jogalkotó asztalára, az Európai Parlament és a Tanács irányelvjavaslat *a környezet büntetőjog általi védelméről* [2007/022 (COD)].

A környezetvédelem az 1980-as évek óta élvezi az európai jogalkotók „gondoskodását”.¹⁹⁴ A jogalkotók a környezet védelmét célozzák a közigazgatási jogszabályok egy többé-kevésbé átfogó hálózatának segítségével.

A legtöbb államnak a *büntető törvénykönyve* tartalmaz környezeti büntetőjogi rendelkezéseket, néhol *általános* („központosított”) *környezetvédelmi törvények*¹⁹⁵ formájában (pl. Svédország), másutt *speciális környezetvédelmi közigazgatási törvények* (szaktörvények) alkalmazásával¹⁹⁶, büntetőjoggal kiegészítve. (pl. Belgium, Franciaország, Görögország, Olaszország, Luxemburg).¹⁹⁷

A környezetvédelmi büntetőjogra Európa szerte a normák *különbözősége* jellemző: a szabályozási különbségek ezen a területen a legnagyobbak. Ausztriában például a környezet szándékos veszélyeztetése bűncselekmény¹⁹⁸ elkövetőjét a törvényhozó 3 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti, Németországban a vízszennyezést¹⁹⁹ megvalósító tettes 5 évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható.

Megint másik államban nem az ökológiai károkozást célozzák, inkább a veszélyes anyagok engedély nélküli lerakását szankcionálják. (pl. vízforrásokra vonatkozó törvény 85-85.§-ai az Egyesült Királyság max. 2 év börtönbüntetés).²⁰⁰

¹⁹² C-176/03 sz. ügy az Európai Közösségek Bizottsága és az Európai Unió Tanácsa ügyében, forrás: <http://eu-lex.europa.eu>; LACZI, 2006b, 722.o.; KÖHALMI, 2006, 213.o. KOC SIS-KUPPER, 2005, 38-40.o.

¹⁹³ SZALAYNÉ SÁNDOR, 2004, 27-35.o.; HEFENDEHL, 2006, 229-236.o.

¹⁹⁴ HEINE, 1992, 106-110.o.; CZINE – SZABÓ – VILLÁNYI, 2006, 610-629.o.

¹⁹⁵ RINGELMANN, 1997, 393.o.

¹⁹⁶ GÖRGÉNYI, 1997, 22.o

¹⁹⁷ FAURE – HEINE, 2000, 31-35.o., 123-128.o., 165-168.o., 197-201.o., 217-219.o.; HEINE, 1998, 1-37.o., 139-266.o., 267-358.o.

¹⁹⁸ StGB §180 (1)

¹⁹⁹ StGB § 324 (1); NÁNÁSI, 1995, 80.o.

²⁰⁰ FAURE – HEINE, 2000, 339-350.o.; HEINE, 1989, 722-755.o.; Study on environmental crime in the 27 Member States, 2007, 375.o.

A környezeti bűncselekmények tipologizálására mind a nemzetközi,²⁰¹ mind a hazai szakirodalomban²⁰² többféle csoportosítás ismert.

A Tagállamok környezetvédelmi jogában a büntetőjog²⁰³ nagyon különböző szerepet játszik, ugyanis az EU jogszabályok különböző mértékben élvezik a nemzeti büntetőjogok²⁰⁴ támogatását²⁰⁵. Mégsem lenne megalapozott ebből mindjárt eltérő hatékonyságra is következtetni, mivel három dolgot kell szem előtt tartanunk.

Minden jogi különbség ellenére *bizonyos azonosságok* észlelhetők az környezeti büntetőjogi ügyek kezelési gyakorlatában.²⁰⁶ Általános tendencia, hogy a büntetőügyeknek nagyjából a fele a (büntető)eljárás felfüggesztéssel fejeződik be.

Ennek oka az, hogy a csekélyebb tárgyi súlyú ügyekben (pl. egyszerű vízszennyezés, jogellenes hulladéklerakás) bár megtörténik a vádemelés, de az elkövető(k) bűnösségének perrendszerű bizonyítása nem lehetséges.²⁰⁷

Az ún. „makacs” levegőszennyezők és az illegális üzemek működtetőinek ügyei végződnek legtöbbször marasztaló (bűnösséget megállapító) ítélettel (a vállalkozások tekintetében elég nagy különbséggel).

Az eljárások felfüggesztését nem kell jogalkalmazói kudarcnak tekinteni, ugyanis a bíróságok ilyen esetekben is gyakran hoznak kártalanításról vagy a működtetési biztonság fejlesztéséről stb. szóló végzést, s eljárások tehát végeredményben fokozzák a környezeti biztonságot.

Értekezésemben bemutatom az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak 2008.november.19-én elfogadott *a környezet büntetőjog általi védelméről* szóló 2008/99EK irányelvének legfontosabb elemeit.

III.A kutatás eredményeinek összefoglalása, javaslatok

1.A környezetet és természetet károsító, büntetőjogilag releváns magatartások vizsgálatakor kiindulópontként le kell szögezni, hogy a környezetet, illetőleg a *természetet nem károsító termelés nincs*, vagy a termé-

²⁰¹ RINGELMANN, 1997, 303-404.o.; ALBRECHT, 1994, 170-171.o.

²⁰² GÖRGÉNYI, 2005, 103-104.o.; GÖRGÉNYI, 1997, 22-29.o.; HOLÉ, 2000, 183-185.o.; LIGETI, 2008, 623-624.o.; TESZÁR, 2000, 45-46.o.; TILKI, 2003, 208-209.o.

²⁰³ KARSAI, 2004

²⁰⁴ FARKAS, 2003

²⁰⁵ SZALAYNÉ SÁNDOR, 2004, 32-34.o.

²⁰⁶ FAURE – HEINE, 2005, 21-28.o., 53-62.o., 77.o.

²⁰⁷ HEINE – RINGELMANN, 2005, 46.o.

szeti folyamatok sok területén ma még csak lehetőség²⁰⁸, a konkrét megoldás ismerete nélkül.²⁰⁹

2. A környezet – és annak büntetőjogi – védelme egy magát demokratikusnak valló állam *szociális arculatának* is elsőrendű kifejezője, hiszen a környezetvédelem a demokratikus (és humanista) állami cselekvés programjának részét kell képeznie.²¹⁰

3. A környezet – és annak büntetőjogi – védelméhez *pénz*, sok pénz kell. A büntetőjog akkor tud igazán hatékonyan működni, ha az egyéb jogágak (polgári jog, közigazgatási jog stb.) védelmi rendszereire és eszközeire (pl. ide értve a természetvédelmi őrszolgálatot, a különböző levegő minőségmérő műszerek stb.) komoly anyagi forrásokat biztosítunk. Hiba az a társadalom-és gazdaságpolitika, amely a pillanatnyi (időleges) *társadalmi jólét* érdekében a környezet rovására szándékozik a gazdasági növekedést megvalósítani. Látni kell, hogy a környezetvédelem jogi szabályozása elválaszthatatlan a gazdaság egészének szabályozásától.²¹¹

4. Piacgazdaság esetében – ennek jellegéből fakadóan – feltétlenül szükség van a környezet és annak büntetőjogi védelme érdekében az állami beavatkozásra.²¹² Különösen igaz mindez, ha az adott állam szociális piacgazdaság megvalósítására törekszik, hiszen ott a gazdaság szociális arculatának egyik fontos eleme a környezet védelmének biztosítása.²¹³

5. A büntetőjogban – és ehhez kapcsolódóan a bűnüldözésben – kétségtelenül központi szerepet foglal el egy-egy deliktum *tárgyának* meghatározása, hiszen a védett tárgyban mutatkozik meg annak jelentősége.

6. A környezeti deliktumok jogi tárgyának meghatározására *többféle megoldás* lehetséges.

7. A környezeti bűncselekmények esetében rendszertani szempontból felmerülhet a *gazdasági bűncselekmények* közé sorolás.

8. A környezeti deliktumok gyakorta nem kifejezetten a környezet veszélyeztetésének vagy sértésének szándékával valósulnak meg, hanem valamilyen emberi szükséglet kielégítésével.²¹⁴

²⁰⁸ VÍGH, 1991, 17-18.o.

²⁰⁹ TAMÁS, 1980, 104.o.

²¹⁰ ZOLTÁN, 1994, 206.o.

²¹¹ SAJÓ, 1987-88, 474.o.

²¹² JULESZ, 2008, 194.o.

²¹³ ZOLTÁN, 1994, 207.o.; JULESZ, 2008, 194.o.

²¹⁴ TAMÁS, 1980, 103.o.

9. A természetkárosítás gyakran úgynevezett *kumulativitás* eredménye, azaz sok kis negligens magatartás összessége az, ami kárt okoz.

10. Az *ekocid*²¹⁵ bűncselekmények kodifikálásakor eldöntendő kérdés, hogy *immateriális* vagy *materiális* bűncselekményként kerüljön meghatározásra.

11. Az ökológia érdekeket sértő cselekmények társadalomra veszélyességének meghatározása két szempontból különösen problémás.

Egyrészt a konkrét szennyezettség esetén nem mindegy, hogy *mi a kiindulási szint*, s a környezetnek milyen volumenű hátrányos megváltozása vonjon maga után büntetőjogi felelősséget.

Másrészt a konkrét szennyező cselekménynek milyen mértékű makroszintű szennyező *kihatalása* van.

12. A környezetet sértő bűncselekmények tárgyalásakor felmerül az a kérdés, hogy kit kell a bűncselekmény *sértettjének* tekinteni.

13. Az ökobűnözők megbüntetése nem jelent megoldást a környezeti ártalmakra, s megfontolandó, hogy a *reparatív* szemlélet (pl. in integrum restituito) kapjon prioritást a jogkövetkezmények alkalmazásánál.

14. A környezeti károk esetében – különösen az úgynevezett *határokon átlépő szennyeződések*²¹⁶ – problematikus abban állást foglalni, hogy melyik ország hatósága járjon el.

15. A *jogi személy* büntetőjogi szankcionálása szükséges²¹⁷ a környezeti büntetőjogban.

16. A büntetőjogi normák hatásossága (hatékonysága) függ attól, hogy milyen a kidolgozottsága és érvényesülése más jogágak – közigazgatási jog, szabálysértési jog, polgári jog – előírásainak.

17. A környezetet és természetet károsító deliktumok esetében fontos kérdés a (környezetvédelmi) közigazgatási tisztviselők (köztisztviselők) *büntetőjogi felelősségének megteremtése*.²¹⁸

18. Az ún. *globális commonok* gazdátlanok, védtelenek a profitorientált kizsákmányolással szemben, és senkinek nem kell elszámolást adnia, ha károsítja vagy szennyezi őket.

Javaslatom, hogy hozzuk létre a *gyámság*, gondnokság (guardians) rendszerét, legyenek a környezetnek is törvényes képviselői!

²¹⁵ BODNÁR, 1974, 230-236.o.

²¹⁶ AMESTOY, 1991, 696.o.; BARTHOLOME, 1996, 730-736.o.; HECKER, 2002, 723-730.o.; HECKER, 2003, 880-905.o.; RANSIEK, 2009, 182.o.

²¹⁷ HEINE, 1990, 2425.o.

²¹⁸ SCHALL, 3-4.o.

Az óceánok ökoszisztémájának védelmére a „*tengerek gyámja*” lenne illetékes, a jogi szakértőkkel ellátott GESAMP (Joint Group of Experts of the Scientific Aspects of Marine Pollution)

19. A büntetőjog egyik fő feladata a kapitalista társadalmakban az állampolgárokkal betartatni a piaci szabályokat, azaz *megelőzni a piaci törvények esetleges kikerülését.*

A legtöbb „*piackerülő*” vállalkozást nem lehet elrettenteni a különböző civiljogi (pl. kártérítési) szankciókkal.²¹⁹

Az ún. *optimális kártérítési összeg*, ami szükséges az *elrettentéshez*, gyakran meghaladja a szabályszegő(k) *fizetési képességét*, s valójában *közösségi szankció* vagy *szabadságvesztés-büntetés* kiszabására lenne szükség.

20. Az Európai Bíróságnak a 2005. szeptember 13-i (C-176/03, Bizottság kontra Tanács), a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003/80/IB kerethatározatot megsemmisítő ítélete²²⁰ és a Lisszaboni Szerződés²²¹ hatályba lépése új lehetőséget²²² ad a környezet európai szintű büntetőjogi védelmének.

IV.A tézisekhez felhasznált szakirodalom

ADLER, Freda – **MUELLER**, Gerhard O.W. – **LAUFER**, William S. (2003): *Kriminológia*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003

ALBRECHT, Hans-Jörg (1983): *Probleme der Implementierung des Umweltstrafrechts*. Monatschrift für Kriminologie. Heft 5. 1983. 278-294.o.

ALBRECHT, Hans-Jörg (1994): *Environmental Criminal Laws and Environmental Crimes in Europe – Problems and Prospects*. European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice. Vol 2 . 1994, 168-179.o.

AMESTOY, Jeffrey L. (1991): *Az állam főügyészének szerepe az alkotmányjogban és a környezetvédelemben; a vermonti perspektíva*. Magyar Jog 1991.11. 694-697.o.

²¹⁹ POSNER, 1985, 1193-94.o.

²²⁰ HECKER, 2005, 40-41.o.; HECKER, 2007, 288-291.o.; POHL, 2006, 213.o.; HEFENDEHL, 2006, 162-163.o.

²²¹ FOLZ, 2009, 427.o.; SIEBER, 2009, 53-63.o.

²²² HEGER, 2009, 409-416.o.; ZÖLLER, 2009, 343-344.o.; ROSENAU, 2008, 11-12.o.

ANGYAL Pál: *A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése.* Székfoglaló értekezés. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. (Szerk.: FINÁNCZY Ernő). III. kötet – 12.szám. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest. 1931, 1-63.o.

ANKERL Géza (2000): *Ezredvégi beszélgetés Ankerl Gázával.* In: Nyugat van, kelet nincs – Értől az Óceánig. Osiris Kiadó. Budapest, 2000. 8-22.o.

ARLEN, Jennifer (1994): *The potentially perverse effects of corporate criminal liability.* Journal of Legal Studies. Vol. XXIII June 1994. 833-867.o.

ASZÓDI Attila (2007): *Atomerőművek a villamosenergia-termelésben.* Magyar Tudomány 2007.1. 11-18.o.

ÁDÁM Antal (1979): *Die Verfassungsmässigen Grundlagen des Umweltschutzes.* In: Beiträge den rechtlichen Fragen des Umweltschutzes (Hrsg: József FARKAS). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 93. Pécs, 1979. 7-16.o.

ÁDÁM Antal (2005): *A biztonság az értékek között.* JURA 2005.1. 33-41.o.

ÁDÁM Antal (2009a): *A 20 éves magyar alkotmány értékeiről és fejlesztési lehetőségeiről.* In: A köztársasági alkotmány 20 éve – Tanulmánykötet (Szerk.: KOCSIS Miklós- ZELLER Judit). Pécsi Alkotmányjogi Műhely Alapítvány. PAMA Könyvek. Pécs. 2009, 69-96.o.

ÁDÁM Antal (2009b): *A magyar Alkotmányból hiányzó alapértékekről.* Közjogi Szemle 2009.1. 1-8.o.

ÁDÁM József (2008): *Bevezető (A klíma-és környezetváltozások földtudományi összefüggései).* Magyar Tudomány 2008.6. 654-655.o.

ÁRVA László (1998): *A világgazdaság globalizálódása.* Valóság 1998.2. 20-31.o.

BAKÁCS Tibor (1992): *Magyar környezetjog.* Springer-Verlag. Budapest, 1992

BALOGH János (1996): *A Vigília beszélgetése Balogh Jánossal (riporter: BAKONYI Gábor).* Vigilia 1996.2. 145-150.o.

BÁNDI Gyula (1989): *A környezetvédelem jogi alapjai és egyes közigazgatási intézményei.* Kandidátusi értekezés tézise. Budapest. 1989.1-16.o.

BÁNDI Gyula (2009): *A környezethez való jog aktualitása.* Rendészeti Szemle 2009.1. 17-32.o.

BARTHOLME, Stefan (1996): *Strafrechtliche Aspekte des «Plutoniumtourismus».* Juristische Arbeitsblätter 1996 Heft 8/9. 730-736.o.

BARTUS Gábor (2009): *A klímaváltozás mint apokalipszis*. Kommentár 2009.5. 3-12.o.

BECK, Ulrich (2003): *A kockázat-társadalom - Út egy másik modernitásba*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság-Századvég Kiadó. Budapest, 2003

BELOVICS Ervin (2005): A közrend elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: *Büntetőjog – Különös Rész*. Ötödik, átdolgozott kiadás. HVG – ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2005

BLASKÓ Béla (2007): *Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv*. Harmadik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2007

BODNÁR László (1974): Az „*ekocidium*” kérdéséről. Jogtudományi Köz-löny 1974.5. 230-239.o.

BÓLYA Lajos (1966): *A büntetőjogi felelősség alapjának kérdései*. Jog-tudományi Közöny 1966.12. 653-666.o.

BRACK, Duncan (2002): *Combatting international environmental crime*. Global Environmental Change 2002/12. 143-147.o.

BRUHÁCS János (1979): Die internationale Rechtslage Ungarns aus dem gesichtspunkt des Umweltschutzes. In: Beiträge den rechtlichen Fragen des Umweltschutzes (Hrsg: József FARKAS). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 93. Pécs, 1979. 103-115.o.

BRUHÁCS János (2009): *A környezeti károk miatti nemzetközi felelősség büntetőjogi aspektusai*. In: Emlékkönyv Markos György egyetemi ad-junktus tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2009. 37-55.o.

BUDAY-SÁNTHA Attila (2006): *Környezetgazdálkodás*. Harmadik bőví-tett, átdolgozott kiadás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006

BUSCH Béla (2000): *A jogi személy büntetőjogi felelőssége* (Szerk.: GELLÉR Balázs). In: Békés Imre Ünnepi Kötet. Eötvös Lóránd Tuda-mányegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Budapest, 2000. 59-76.o.

BUSCH Béla (2009): *Intézkedések a jogi személlyel szemben* (Szerk.: BUSCH Béla) In: BELOVICS Ervin – BÉKÉS Imre – BUSCH Béla – DO-MOKOS Andrea – GELLÉR Balázs – MARGITÁN Éva – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog Általános Rész*. Negyedik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2009. 407-423.o.

COHEN, Mark A. (2000): *Empirical Research on the Deterrent Effect of Environmental Monitoring and Enforcement*. The Environmental Law Reporter 4/2000. 10245-10252.o.

CZINE Ágnes – **SZABÓ** Sándor – **VILLÁNYI** József: *Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban.* H VG-ORAC lap-és Könyvkiadó kft. Budapest, 2006

DISKANT, Edward B. (2008): *Comparative Corporate Criminal Liability: Exploring the Uniquely American Doctrine Through Comparative Criminal Procedure.* The Yale Law Journal. October 2008, Volume 118, ISSUE 1. 126-176.o.

DUNAVÖLGYI Szilveszter – **TILKI** Katalin (2008): *A környezeti szabálysértések vizsgálata a környezetvédelmi szakhatóságok tevékenységén keresztül.* Rendészeti Szemle 2008.9. 71-92.o.

ELEK Balázs (2008): *A vadászszenvedély bűncselekményei. Vadászbalesetek, vadorzás, vadvédelem.* Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2008

ELEK Balázs (2009a): *Orvvadászok nyomában. Elemzések és történetek a tárgyalóteremből.* Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó. Budapest, 2009

ELEK Balázs (2009b): *Az orvhalászat és orvhorgászat büntetőjogi megítélése.* In: Pisces Hungarici a Magyar Haltani Társaság időszaki kiadványa (Szerkesztő: HARKA Ákos). Debrecen-Tiszafüred. 2009, 7-15. o.

ELEK Balázs (2009c): *Iuris ignorantia non excusat? A jogi tévedés megítélése a gazdasági büntetőperekben.* Rendészeti Szemle 2009.7-8. 96-109.o.

EMERY, Anthony – **WATSON**, Michael (2004): *Organizations and environmental crime – Legal and economic perspectives.* Managerial Auditing Journal, Vol 19. No. 6. 2004. 741-759.o.

ERDEI Árpád (2000): *Hogyan lehet terhelt a jogi személyből, avagy a jogi felfogás változásának ára* (Szerk.: Gellér Balázs). In: Békés Imre Ünnepi Kötet. ELTE Állam-és Jogtudományi Kar. Budapest, 2000. 89-102.o.

FANTOLY Zsanett (1998): *A jogi személyek büntetőjogi jogalanyiségének kérdésköre a holland és a francia jogban, tekintettel a küszöbön álló magyar szabályozásra.* In: Szabó András emlékkönyv (70. születésnap). JATE. Szeged, 1998. 135-147.o.

FANTOLY Zsanett (2008): *A jogi személyek büntetőjogi felelőssége.* HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2008

FARKAS Ákos (2003): *Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban.* Belügyi Szemle 2003.4. 127-137.o.

FARKAS József (1979): *Die Geltendmachung der Zivilrechtlichen Ansprüche im Dienste des Umweltschutzes.* In: Beiträge den rechtlichen

Fragen des Umweltschutzes (Hrsg: József FARKAS). *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 93. Pécs, 1979. 61-74.o.

FARKAS József (1988): *A környezetvédelem és a polgári eljárásjog*. Jogtudományi Közlöny 1988.10. 549-555.o.

FAURE, Michael – HEINE, Günter (2000): *Environmental Criminal Law in the European Union. Documentation of the main provisions with introductions* (Hrsg.: ESER, Albin). Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg im Breisgau, 2000

FAURE, Michael – HEINE, Günter (2005): *Criminal Enforcement of Environmental Law in the European Union*. Comparative Environmental Law & Policy Series, Volume 8. Kluwer Law International. The Hague, 2005

FAYER László (1896): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Franklin Társulat. Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda. Budapest, 1896

FAYER László (1896): *Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye* (Szerkeszti: FAYER László). Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1896

FERCHLAND, Bernhard (1991): *Illegaler Mülltourismus – Freie Fahrt für kriminelle Giftmüll-Transporte*. Kriminalistik. 1991. 729-732.o.

FERENCZ Zoltán (1978): *A környezetkárosító magatartások büntetőjogi szankciói*. In: A környezetvédelmi jogszabályok szankciórendszere különös tekintettel a nehézipari tevékenységre. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának Munkaközössége. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 1978

FERENCZ Zoltán (1979): *Strafrechtliche Mittel im Umweltschutz*. In: Beiträge den rechtlichen Fragen des Umweltschutzes (Hrsg: József FARKAS). *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 93. Pécs, 1979. 91-101.o.

FINKEY Ferencz (1902): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése. Budapest, 1902

FODOR László (1998): *Hosszútávú környezeti kockázatok egy konferencia tükrében*. Jogtudományi Közlöny 1998.1. 35-36.o.

FODOR László (2000): *Integratív környezetjog az Európai Unióban és Magyarországon*. Bíbor Kiadó. Miskolc. 2000

FODOR László (2005): *A hatékonyság kérdése és a végrehajtási deficit jelensége a környezetvédelmi szabályozásban*. In: A környezetvédelmi szabályozás elmélete és gyakorlata – A környezetvédelmi jog és igazgatás hatékonyságának aktuális kérdései (Szerk.: FODOR László). Debreceni Konferenciák III. Debrecen, 2005. 17-51.o.

- FOLZ**, Hans – Peter (2009): *Kalsruhe, Lissabon und das Strafrecht – ein Blick über den Zaun*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 8/2009. 427-431.o. (www.zis-online.com)
- FÖLDES** Iván – **SZABÓ** Gábor – **BENKŐ** András – **SÁNTHA** Attila (1979): *Bodenschutz*. In: Beiträge den rechtlichen Fragen des Umweltschutzes (Hrsg: József FARKAS). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 93. Pécs, 1979. 75-89.o.
- FÖLDEVÁRI** József (1970): *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1970
- FÖLDEVÁRI** József (2003): *Magyar Büntetőjog – Általános Rész*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003
- FROMM**, Ingo (2007a): *Auf den Weg zur strafrechtlichen Verantwortlichkeit von Unternehmen/Unternehmensvereinigungen in Europa?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 7/2007. 279-291.o. (www.zis-online.com)
- FROMM**, Ingo (2007b): *Die Frage der Einführung einer partiellen strafrechtlichen Anweisungskompetenz des Rates der EG zum Schutz der Finanzinteressen der Europäischen Gemeinschaft unter besonderer Berücksichtigung der Unberührtheitsklausel in Art. 280 Abs. 4 S. 2 EG-Vertrag*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 1/2007. 26-37.o. (www.zis-online.com)
- FÜLÖP** Sándor (1993): *A jogi személyek büntető jogalanyiséga*. Magyar Jog 1993.6. 343-351.o.
- GAZDAG** László (2009): *Éghajlatváltozás és változtatás*. Élet és Tudomány LXIV. évfolyam 1. szám. 2009. január 2. 24-25.o.
- GÁL** István László (2007): *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007
- GÁTOS** György – **LÁBADY** Tamás (1977): *Kárfelelősség a környezet védelmében*. Magyar Jog 1977.9. 783-795.o.
- GELLÉRTHEGYI** István (2009): *A környezetvédelmi felelősség*. Rendészeti Szemle 2009.1. 64-81.o.
- GIDDENS**, Anthony (2002): *Szociológia*. Osiris Kiadó. Budapest, 2002
- GÖRGÉNYI** Ilona (1997): *A környezetvédelmi büntetőjog alapproblémái*. In: Ünnepi tanulmányok II. Horváth Tibor – az Ünnepelt 70. születésnapja tiszteletére (szerk.: FARKAS Ákos – GÖRGÉNYI Ilona – LÉVAI Miklós). Bíbor Kiadó. Miskolc, 1997. 21-36.o.
- GÖRGÉNYI** Ilona (2000): *A környezet elleni bűncselekmények jellemzői Angliában és Walesben*. In: Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy-Britanniában a 90-es években – Tanulmánykötet (Szerk.:

LÉVAY Miklós). *Bűnügyi Tudományi Közlemények* 1. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2000. 105-120.o.

GÖRGÉNYI Ilona (2002): *A környezetvédelmi büntetőjog aktuális fejleményei Európában*. Belügyi Szemle 2002.10. 39-50.o.

GÖRGÉNYI Ilona (2005): *Az Európai Unió elvárásai és a hazai fejlemények a környezet büntetőjogi védelme terén*. In: *A környezetvédelmi szabályozás elmélete és gyakorlata – A környezetvédelmi jog és igazgatás hatékonyságának aktuális kérdései*. Debreceni Konferenciák III. (Szerk.: FODOR László). Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara. Debrecen, 2005. 101-124.o.

GÖRGÉNYI Ilona (2006): *Környezetkárosítás. Természetkárosítás. A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése*. In: Csemáné Váradi Erika – Görgényi Ilona – Gula József – Lévy Miklós – Sántha Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész* (Szerkesztők: Horváth Tibor – Lévy Miklós). 2. kötet. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006

GÖRGÉNYI Ilona (2009): *Környezetkárosítás. Természetkárosítás. A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése*. In: Fehér Lenke – Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Lévy Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: *Magyar Büntetőjog Különös Rész* (Szerkesztő: Horváth Tibor – Lévy Miklós). 2. kötet. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2009

HALL, Uwe (1993): *Das programmierte Vollzugsdefizit: Hintergründe zur aktuellen De-Regulierungsdebatte*. Zeitschrift für Umweltrecht 6/1993. 249-256.o.

HECKER, Bernd (2002): *Europäisches Strafrecht als Antwort auf transnationale Kriminalität?* Juristische Arbeitsblätter 2002 Heft 8/9. 723-730.o.

HECKER, Bernd (2003): *Die Strafbarkeit grenzüberschreitender Luftverunreinigungen im deutschen und europäischen Umweltstrafrecht*. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 115 Band (2003), Heft 4. 880-905.o.

HECKER, Bernd (2005): *Die Europäisierung des deutschen Umweltstrafrechts*. In: Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25.évfordulójára (Szerk.: GÁL István László – KÖHALMI László). *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 138. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2005. 28-43.o.

HECKER, Bernd (2007): *Europäisches Strafrecht*. Zweit, aktualisierte und erweiterte Auflage. Springer Verlag. Berlin- Heidelberg. 2007

- HEFENDEHL, Roland** (2006): *Europäischer Umweltschutz: Demokratiespritze für Europa oder Brüsseler Putsch?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 4/2006. 161-167.o. (www.zis-online.com)
- HEFENDEHL, Roland** (2006): *Europäischen Strafrecht: bis wohin und nicht weiter?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 6/2006. 229-236.o. (www.zis-online.com)
- HEGER, Martin** (2009): *Perspektiven des Europäischen Strafrechts nach dem Vertrag von Lissabon – Eine Durchsicht des (wohl) kommenden EU-Primärrechts vor dem Hintergrund des Lissabon-Urteils des BVerfG vom 30.6.2009.* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 8/2009. 406-417.o. (www.zis-online.com)
- HEGYHÁTI József** (2007): *Radioaktív hulladékok kezelése és végleges elhelyezése.* Magyar Tudomány 2007.1. 27-30.o.
- HEINE, Günter** (1989): *Zur Rolle des strafrechtlichen Umweltschutzes – Rechtsvergleichende Beobachtungen zu Hintergründen, Gestaltungsmöglichkeiten und Trends.* Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 101 Band (1989), Heft 3. 722-755.o.
- HEINE, Günter** (1990): *Verwaltungsakzessorietät des Umweltstrafrechts.* Neue Juristische Wochenschrift. 1990. Heft 39. 2425-2434.o.
- HEINE, Günter** (1992): *Elaboration of Norms and the Protection of the Environment.* Duke Environmental Law and Policy Forum, Volume II. 1992. 106-121.o.
- HEINE, Günter** (Hrsg.) (1998): *Umweltstrafrecht in mittel- und südeuropäischen Ländern.* Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg im Breisgau, 1998
- HEINE, Günter – RINGELMANN, Christoph** (2005): *Towards an European Environmental Criminal Law – Problems and recommendations.* In: Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára (Szerk.: GÁL István – KÖHALMI László). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 138., Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2005. 44-56.o.
- HELM, Wolfgang** (1991): *Dogmatische Probleme des Umweltstrafrechts.* Juristische Blätter, Heft 11, November 1991, 113 Jahrgang. 689-701.o.
- HERCZEG Géza** (2004): *Bős-Nagymaros. Valóság.* 2004.2. 1-20.o.
- HOHMANN, Olaf** (2007): *Gedanken zur Akzessorietät des Strafrechts.* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 1/2007. 38-48.o. (www.zis-online.com)

HOLÉ Katalin (2000): *A környezetvédelem büntetőjogi és közigazgatási jogi eszközei Európában.* In: Békés Imre ünnepi kötet (Szerk.: GELLÉR Balázs). Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Budapest, 2000. 178-200.o.

HORVÁTH József (2005b): *Környezeti bűnözés – környezetvédelmi nézőpontból.* Belügyi Szemle 2005.11. 17-36.o.

HORVÁTH Zoltán (2005a): *Kézikönyv az Európai Unióról.* Hatodik, átdolgozott, bővített kiadás. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2005

HORVÁTH Zsuzsanna (1995): *Közelítés az Európai Közösség Jogához. Az érzékeny környezeti területek intézménye.* Jogtudományi Közlöny 1995.11. 498-513.o.

HORVÁTH Zsuzsanna (2004a): *Az Európai Unió környezeti jogának alkotmányos alapjai.* In: HORVÁTH Zsuzsanna – BÁNDI Gyula – ERDEY György – POMÁZI István: *Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása.* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Átdolgozott kiadás. Budapest, 2004

HORVÁTH Zsuzsanna (2004b): *Az Európai Unió környezeti politikájának kialakulása.* In: HORVÁTH Zsuzsanna – BÁNDI Gyula – ERDEY György – POMÁZI István: *Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása.* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Átdolgozott kiadás. Budapest, 2004. 23.o.

HORVÁTH Zsuzsanna (2008): *A környezeti integráció alapelveinek közösségi jogi aspektusai.* In: Ünnepi Kötet Jóri János 75.születésnapjára (Szerk.: ANDRÁSSY György). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2008. 83-98.o.

IRK Ferenc (2004): *Biztonságérzet rizikótársadalomban?* In: Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120.évfordulójára (Szerk.: KORINEK László – KÖHALMI László – HERKE Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 134. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004. 59-72.o.

ITTZÉS Dávid (2009): *Az éghajlatváltozás sürgető kérdései és a klímapolitika összefüggései, tekintettel a 2011-es soros elnökségre.* In: STUDIA IUVENUM A.D. 2009. (Szerk: FÓNAI Mihály – CSÜRÖS Gabriella). Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara. Debrecen, 2009. 175-186.o.

JULESZ Máté (2008): *Környezetjogi értékelemzés.* Magyar Jog 2008.4. 193-201.o.

- KAIIFA-GBANDI, Maria** (2006): *Aktuelle Strafrechtsentwicklung in der EU und rechtsstaatliche Defizite*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 11/2006. 521-536.o. (www.zis-online.com)
- KAJTÁR István – VISEGRÁDY Antal** (1988): *Jogtörténeti és jogelméleti kutatások a jog hatékonyságához*, Jogtudományi Közlöny 1988.9, 497-503.o.
- KARSAI Krisztina** (1999): *Büntetőjog-tudomány határok nélkül*. Jogtudományi Közlöny 1999.4. 184-190.o.
- KARSAI Krisztina** (2004): *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*. KJK-Kerszöv Kiadó. Budapest. 2004
- KECSKÉS László – KENGYEL Miklós** (1980): *Jogi kutatás a Pécsi Tudományegyetemen a környezetvédelem szolgálatában*. Magyar Jog 1980.10. 955-957.o.
- KERÉNYI Attila** (1998): *Általános környezetvédelem – Globális gondok, lehetséges megoldások*. Mozaik Oktatási Stúdió. Szeged, 1998
- KERÉNYI Attila** (2003): *Európa természet- és környezetvédelme*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 2003
- KIRÁLY Miklós** (1987): *Gondolatok a természeti környezet büntetőjogi védelméről*. Magyar Jog 1987.5. 426-431.o.
- KISS Endre** (2007): *Globalizáció és jövőkutatás – Új komplexitás és új tényyszerűség a két terület áthatásaiban*. Magyar Tudomány 2007.9. 1136-1139.o.
- KOCSIS-KUPPER Zsuzsanna** (2005): *c-176/03 Az Európai Bíróság 2005. szeptember 13-án hozott ítélete az Európai Közösségek Bizottsága és az Európai Unió Tanácsa ügyében*. Európai Bírósági Ítéletek 2005. december. 38-40.o.
- KOLVENBACH, Walter** (1992): *Internationale Umwelthaftung – eine neue Gefahr für Multinationale Unternehmen*. Deutsche Zeitschrift für Wirtschafts- und Insolvenzrecht 1992, Heft 8. 322-327.o.
- KONDOROSI Ferenc** (2007): *Klímaváltozás és emberi jogok*. Állam-és Jogtudomány XLVIII. évfolyam/IV 2007. 527-553.o.
- KORINEK László** (2006a): *A „zöld” kriminológia*. In: Gönczöl Katalain-Kerecsi Klára-Korinek László-Lévay Miklós: *Kriminológiai – Szakkriminológia*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006. 137-139.o.
- KORINEK László** (2006b): *A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. In: Gönczöl Katalain-Kerecsi Klára-Korinek László-Lévay Miklós: *Kriminológiai – Szakkriminológia*.

Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006. 247-272.o.

KORINEK László (2008): *A bűnüldözés alkotmányos alapjai*. Közjogi Szemle 2008.1. 37-44.o.

KOTZUR, Markus (2008): *Das Übereinkommen über die biologische Vielfalt und die Rechte indigener Völker*. Zeitschrift für Umweltrecht 5/2008. 225-233.o.

KOVÁCS Ágnes (2005): *A környezet büntetőjogi védelmének közösségi szabályairól*. Belügyi Szemle 2005.5. 123-132.o.

KOVÁCS Ferenc (2007): *A megújuló energiafajták várható arányai az energiaigények kielégítésében*. Magyar Tudomány 2007.11. 1446-1457.o.

KOVÁCS Zsuzsa Gyöngyvér (2009): *A jogi személyek büntetőjogi felelőssége az Európai Unióban*. Studia Iuvenum A.D. 2009. (Szerk.: Fónai Mihály – Csűrös Gabriella). Debreceni Egyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Debrecen, 2009. 187-199.o.

KÓHALMI László (2000): *A jogi személy büntetőjogi felelőssége*. Collega 2/2000. 18-23.o.

KÓHALMI László (2001): *The legal person's criminal liability (contributions to the analysis of a legal institution with an aspect of legal history and a contemporary outlook)*. In: TÓTH Mihály – HERKE Csongor (szerk.): *Tanulmányok dr. Földvári József 75. születésnapja tiszteletére*. Pécs, 2001. 288-306.o.

KÓHALMI László (2004): *A környezet és a természet büntetőjogi védelmének néhány jogdogmatikai és jogpolitikai problémája*. Belügyi Szemle 2004.7-8. 191-201.o.

KÓHALMI László (2006a): *Az újrakodifikált magyar környezeti büntetőjog*. Magyar Jog 2006.4. 211-218.o.

KÓHALMI László (2006b): *A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések*. JURA 2006.1. 52-62.o.

KÓHALMI László (2008): *A jogi személy büntetőjogi felelőssége*. In: *Az európai büntetőjog kézikönyve* (szerk.: KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin). Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 649-660.o.

KÓHALMI László (2009): *Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái*. Rendészeti Szemle 2009.1. 42-63.o.

KÓHALMI László (2010): *A szervezeti környezeti bűnözést magyarázó egyes bűnözési elméletek – különös tekintettel a közgazdasági paradigmákra*. Rendészeti Szemle 2010.1. 120-144.o.

- KUBASEK**, Nancy (1996): *Following Canada's Lead: Preventing Prosecution for Environmental Crimes*. Business Horizons/September-October 1996. 64-70.o.
- KUBE**, Edwin (1988): *Zur „Rentabilität“ der Umweltdelikten*. In: Acta Universitatis Lodziensis. FOLIA IURIDICA 39. 1988. 173-199.o.
- KUHLEN**, Lothar (1993): *Umweltstrafrecht – auf der Suche nach einer neuen Dogmatik*. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. 105. Band 1993. Heft 4. 697-726.o.
- KUHLEN**, Lothar (1994a): *Zum Strafrecht der Risikogesellschaft*. Goldammer's Archiv für Strafrecht 1994. 347-367.o.
- LACZI** Beáta (2006a): *A környezet és a természet büntetőjogi védelme*. In: Bűnügyi Mozaik – tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére (Szerk. NAGY Ferenc). Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2006. 141-162.o.
- LACZI** Beáta (2006b): *Környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás Magyarországon az Európai Bíróság 2005. szeptember 13-i ítéletének fényében*. Magyar Jog 2006.12. 716-722.o.
- LÁSZLÓ** Ervin (1985): *Globális problémák – a Római Klub szemlélete és hatása*. Valóság 1985.5. 14-25.o.
- LÉVAI** Ilona (1994): *Societas delinquere potest avagy egy jogelv eróziója*. Magyar Jog 1994.6. 369-377.o.
- LÉVAI** Imre (2008): *A globalizáció értelmezésének módszertani és elméleti kérdései*. Magyar Tudomány 2008.7. 823-832.o.
- LIGETI** Miklós (2008): *Környezetvédelmi büntetőjog*, In: Az Európai Büntetőjog Kézikönyve (Szerk.: KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin). Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 619-636.o.
- MÁRKUS** Ferenc (1979): *Az élet, a testi épség és az egészség védelméhez való állampolgári jog megvalósulása és a környezetkárosítás bűncselekménnyé nyilvánítása*. Jogtudományi Közlöny 1979/6. 320-326.o.
- MÁRKUS** Ferenc (1981): *Az emberi környezet büntetőjogi védelme*. In: Környezetvédelem és jog (Szerk: TRÓCSÁNYI László). Akadémiai Kiadó. Budapest, 1981. 180-201.o.
- M. NYITRAI** Péter (2006) *Nemzetközi és európai büntetőjog*. Osiris Kiadó. Budapest. 2006
- MURRAY**, Brian (2009): *Economics and the Climate Change Mitigation Portfolio*. Journal of Land, Resources & Environmental Law. Vol. 29. No. 2009. 39-52.o.
- NAGY** Ferenc (2001): *A Magyar Büntetőjog Általános Része*. Korona Kiadó. Budapest, 2001

- NAGY** Ferenc (2008): *A Magyar Büntetőjog Általános Része*. Átdolgozott, bővített kiadás. (Szerk.: Nagy Ferenc). HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2008
- NAGY** Zoltán András (2009): *A jogi személy büntetőjogi felelősségét megállapító törvényről*. JURA 2009.1. 94-101.o.
- NÁNÁSI** László (1995): *A környezet védelme a német Btk-ban*. Ügyészek Lapja 1995.4. 78-85.o.
- OBERT** Ferenc (2000): *Környezetvédelem és környezeti bűnözés Magyarországon*. Belügyi Szemle 2000.12. 21-29.o.
- OTTO**, Haro (2005): *Unternehmensstrafe als interkulturelles Problem*. In: Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára (Szerk.: GÁL István László – KÖHALMI László). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 138, Pécs, PTE Állam-és Jogtudományi Kar. 2005. 57-61.o.
- PALÁNKAI** Tibor (2009): *Nemzet és globalizáció*. Magyar Tudomány 2009.4. 441-459.o.
- PÁNOVICS** Attila (2006): *Az Aarhusi Egyezmény végrehajtása az Európai Közösségben*. Európai Jog 2006.5. 24-30.o.
- PÁNOVICS** Attila (2008): *A jövő nemzedékek jogai*. Fundamentum 2008.1.55-58.o.
- PÉTER** Judit (2002): *Fenntartható fogyasztás*. Európai Tükör 2002.3. 20-25.o.
- POHL**, Tobias (2006): *Verfassungsvertrag durch Richterspruch – Die Entscheidung des EuGH zu Kompetenzen der Gemeinschaft im Umweltstrafrecht*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 5/2006. 213-221.o. (www.zis-online.com)
- POSNER**, Richard A. (1985): *An economic theory of the criminal law*. Columbia Law Review Vol. 85 October 1985. No.6. 1192-1231.o.
- PRUGBERGER** Tamás (1993): *A környezetvédelmi jogi szabályozás rendszerének jogelméleti vonatkozásai és a főbb kodifikációs tennivalók*. Magyar Jog 1993.8. 467- 474.o.
- PUSZTAI** László (1994): *Gazdasági büntetőjog a változó társadalomban*. In: II. Német–Magyar Büntetőjogi és Kriminológiai Kollokvium (Szerk.: PUSZTAI László). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Országos Kriminológiai és Kriminológiai Intézet. Budapest, 1994. 125-145.o.
- RACKOW**, Peter (2008): *Verfass der EuGH die Union? EuGH v. 16.6.2005 – C-105/03 (Puoino), EuGH v. 13.9. 2005 – C-176/03 (Nichtigerklärung des Rahmenbeschlusses über den Schutz der Umwelt*

durch Strafrecht) und die Folgen. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 11/2008. 526-537.o. (www.zis-online.com)

RADECKI, Wojcieh (1981): *A környezeti bűncselekmények tipizálásának problematikája.* Magyar Jog 1981.1. 81-82.o.

RAKONCZAI János (2003): *Globális környezeti problémák.* Lazi Bt. Szeged, 2003

RAKONCZAI János (2008): *Globális környezeti kihívásaink.* Universitas Szeged Kiadó. Szeged, 2008

RANSIEK, Andreas (2009): *Umweltstrafrecht.* Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 121 Band (2009), Heft 1. 162-183.o.

REMÉNYI Károly – GRÓF Gyula (2008): *Megjegyzések a globális felmegeledéshez.* Magyar Tudomány 2008.4. 458-461.o.

RINGELMANN, Christoph (1997): *European Trends in Environmental Criminal Legislation.* European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol 4. 1997. 393-404.o.

ROSENAU, Henning (2008): *Zur Europäisierung im Strafrecht – Vom Schutz finanzieller Interessen der EG zu einem gemeineuropäischen Strafgesetzbuch?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 1/2008. 9-19.o. (www.zis-online.com)

SAJÓ András (1985): *Környezetvédelmi jogunk továbbfejlesztéséről.* Jogtudományi Közlöny 1985.5. 213-220.o.

SAJÓ András (1987-88): *Az alkotmányosság és lehetőségei a gazdaságban, különös tekintettel a környezetvédelemre, mint gazdaságilag releváns tevékenységre.* Állam - és Jogtudomány 1987-88.3-4. 474-510.o.

SAMU Mihály (1997): *Jogpolitika.* Rejtjel Kiadó. Budapest, 1997

SÁNDOR Balázs (2005): *A jogi személyekkel szemben alkalmazható szankciókról.* Rendészeti Szemle 2005.10. 16-36.o.

SÁNTHA Ferenc (2000): *A jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi jogkövetkezmények.* Jogtudományi Közlöny 2000.6. 230-240.o.

SÁNTHA Ferenc (2001): *A szervezetek büntetőjogi felelősségének kérdései a nemzetközi dokumentumokban.* Collega 2001/2. 16-20.o.

SÁRKÖZI Tamás (2004): *Büntetőjogi intézkedések szervezetekkel szemben?* In: Kormányzás, civil társadalom, jog. Kossuth Kiadó. Budapest, 2004. 194-205.o.

SCHALL, Hero (1990): *Umweltschutz durch Strafrecht: Anspruch und Wirklichkeit.* Neue Juristische Wochenschrift 1990, Heft 20. 1263-1273.o.

- SCHALL**, Hero (1992): *Möglichkeiten und Grenzen eines verbesserten Umweltschutzes durch Strafrecht*. Wistra, 1992. Heft 1. 1-10.o.
- SCHNEIDER**, Hans Joachim (Hrsg.) *Internationales Handbuch der Kriminologie. Band 1: Grundlagen der Kriminologie*. De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags-GmbH. Berlin. 2007
- SCHWIND**, Hans-Peter (2008): *Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. Kriminalistik Verlag. Heidelberg. 2008
- SEGESVÁRY** Victor (1997): *Globalizáció*. Valóság 1997.7. 1-14.o.
- SEGESVÁRY** Victor (1998): *Globalizáció és világgazdaság*. Valóság 1998.4. 1-21.o.
- SIEBER**, Ulrich (2009): *Die Zukunft des Europäischen Strafrechts – Ein neuer Ansatz zu den Zielen und Modellen des europäischen Strafrechtssystems*. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 121 Band (2009), Heft 1. 1-67.o.
- SINDEN**, Amy (2008): *Climate Change and Human Rights*. Journal of Land, Resources & Environmental Law. Legal Studies Research Paper Series. No.2008-49. 1-17.o.
- SOLYMOS** Rezső (2008): *A természetközeli erdőgazdálkodás jellemzői, tervezése és megvalósítása*. Magyar Tudomány 2008.7. 855-864.o.
- SOMLYÓDY** László (2003): *Az értől az óceánig – A víz: a jövő kihívásai* [internetes cím: <http://www.mindentudas.hu/somlyody/index.html> (2009.09.10-i állapot szerint)]
- SOMLYÓDY** László (2008): *A víz* (Riport, készítette: SIPOS Júlia: A Magyar Tudomány ünnepének központi gondolata: A tudomány az élhető Földért). Magyar Tudomány 2008.12. 1533-1535.o.
- STERN**-Jelentés (2006): *Az éghajlatváltozás közgazdaságtana – Az eredmények összefoglalása* [internetes cím: http://ukinhungary.fco.gov.uk/resources/hu/pdf/pdf1/posthuhu_sternexcessumhun (2010. január 7-i állapot szerint)]
- STONE**, D. Christopher (1994): *Die Zukunft des Internationalen Umweltrechts. Zwei Vorschläge* (Hrsg. Hubertus Baumesiter). In: Wege zum Ökologischen rechtsstaat. Umweltschutz ohne Öko-Diktatur. Schriften des Instituts für Umweltrecht bremen. Ebenhard Blottner Verlag. Taunusstein, 1994. 16-38.o.
- STUDY ON ENVIRONMENTAL CRIME IN THE 27 MEMBER STATES** (2007). European Commission Study JLS/D/3/2006/5. HUGLO LEPAGE & Partners, Brussels, 5 April 2007 [internet elérhetőség: http://ec.europa.eu/environment/crime/studies_en.htm] (2010.március 1-i állapot szerint)]

SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet (2003): *Az Európai Unió közjogi alapjai*. I.kötet. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2003

SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet (2004): *A büntetőjogi hatalom megítélése az Európai Bíróság gyakorlatában: az uniós, a közösségi és a tagállami hatáskörök versengése*. Belügyi Szemle 2004.5. 27-35.o.

SZAMEL Lajos - **IVANCSICS** Imre - **KISS** László: *Die Verwaltungsrechtliche Sanktionssystem des Umweltschutzes*. In: Beiträge den rechtlichen Fragen des Umweltschutzes (Hrsg: József FARKAS). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 93. Pécs, 1979. 17-37.o

SZEPESI Erzsébet (2007): *Közrend elleni bűncselekmények*. In: Bodor Tibor – Csák Zsolt – Lassó Gábor – Somogyi Gábor – Szebeni László – Székely Ákos – Varga Zoltán (Szerkesztő – Lektor: Varga Zoltán): *A Büntetőjog Nagy Kézikönyve*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalom-szolgáltató Kft. Budapest, 2007

TAMÁS András (1977): *Jogi felelősség a környezetért*. Jogtudományi Közlöny 1977/4. 199-205.o.

TAMÁS András (1980): *Büntetőjogi felelősség a környezetvédelmi törvények megszegéséért*, In: ÁDÁM Antal – BAKÁCS Tibor – BALIKA István – EGRSZEGI Gyula – FÖLES Iván – FARKAS József – IVÁNCSICS Imre – KILÉNYI Géza – KISS László – MARKOS György – TAMÁS András: *A környezetvédelmi jogi szabályozás fejlesztésének egyes kérdései* (Szerk.: KILÉNYI Géza – TAMÁS András). MTA Dunántúli Tudományos Intézet – Országos Környezetvédelmi és Természetvédelmi Hivatal. Pécs, 1980. 103-112.o.

TESZÁR László (2000): *Környezetvédelem és környezetvédelmi büntetőjog*. Ügyészek Lapja 2000.4. 39-60.o.

TILKI Katalin (2003): *A környezetvédelmi büntetőjog szabályozása egyes európai országokban*. In: Kriminológiai Tanulmányok 40. (Szerk.: IRK Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2003. 205-229.o.

TILKI Katalin (2004a): *A környezetvédelem és büntetőjogi megjelenése*. Ügyészek Lapja 2004.3. 45-57.o.

TILKI Katalin (2004b): *A környezetkárosítás és a természetkárosítás jogalkalmazói gyakorlata*. In: Kriminológiai Tanulmányok 41. (Szerk.: IRK Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2004. 217-248.o.

TILKI Katalin (2004c): *Új jelenségek a környezeti bűnözés körében*. In: *A bűnözés új tendenciái a kriminálpolitika változásai Közép-és Kelet-*

Európában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása a Nemzetközi Kriminológiai Társaság 65. Nemzetközi Kongresszusának előadásai 2003.mácius.11-14. Miskolc (Szerk.: GÖNCZÖL Katalin – LÉVAY Miklós – CSEMÁNE VÁRADI Erika – FERENCZY Lászlóné – RÓTH Erika). Bíbor Kiadó. Miskolc, 2004. 335-339.o.

TILKI Katalin (2005): *A környezetvédelem szabálysértési gyakorlata*. In: Kriminológiai Tanulmányok 42. (Szerk.: IRK Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2005. 283-301.o.

TILKI Katalin (2006): *Környezetvédelem a büntetőjogban és a szabálysértési jogban*. Rendészeti Szemle 2006.11. 30-42.o.

TILKI Katalin (2007): *Tények a globális klímaváltozásról és a környezetvédelmi szabálysértési jogról*. Ügyészek Lapja 2007.3. 59-65.o.

TILKI Katalin – DUNAVÖLGYI Szilveszter (2009): *A vám-és pénzügyőrség szerepe a környezetvédelemben*. In: Kriminológiai tanulmányok 46. (Szerk.: VIRÁG György). Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 277-308.o.

TÓTH Judit (2008): *Alapjog-e a status negativus, van-e környezethez való alapjog*. Közjogi Szemle 2008.2. 1-8.o.

TÓTH Mihály (1998): *Újabb szempontok a gazdasági bűncselekmények értelmezéséhez*. Igazságügyi Minisztérium Oktatási és Továbbképzési Főosztály. Budapest, 1998

TÓTH Mihály (2001): *Mielőtt sebtében padot ácsolnánk a jogi személyiségű vádlottaknak...* Jogtudományi Közlöny 2001. 7-8. 279-288.o.

TÓTH Mihály (2005): *A közrend elleni bűncselekmények*. In: ERDŐSY Emil – FÖLDVÁRI József – TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog- Különös Rész* (Szerk.: TÓTH Mihály). Harmadik, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2005

UEDA, Kenji (1995): *Umweltschutz durch Strafrecht – was bleibt?* In: *Neue Strafrechtsentwicklungen im deutsch-japanischen Vergleich* (herausgegeben von Prof. Dr. Hans-Heiner KÜHNE und Prof. Dr. Dr. H.c.mult. Koichi MIYAZAWA). *Ius Criminale* Schriftenreihe zum europäischen Strafrecht. (Hrsg. Von Ulrich SIEBER) Band 2. Carl Heymanns Verlag KG-Köln-Berlin-Bonn-München. 1995. 143-149.o.

VARGA Katalin (2006): *Ökoadóok versus büntetőjog?* Rendészeti Szemle 2006.11. 3-16.o.

VASS Csaba (1997): *A globalizációs világrendszer és létmódváltás*. Valóság 1997.9. 1-20.o.

VIDA Mihály – KARSAI Krisztina (2009): *A közegészség elleni bűncselekmények*. In: Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Maráz Vilmosné –

Nagy Ferenc – Szomora Zsolt – Vida Mihály: A Magyar Büntetőjog Különös Része (Szerk.: NAGY Ferenc). HVG – ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2009. 475-492.o.

VISEGRÁDY Antal (2003): *Jog és állambölcselet*. Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2003

VISEGRÁDY Antal (2006): *A jogi szabályozás eredményessége*. Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006

VIGH József (1991): *Környezetvédelem a neopozitivista kriminológia szemszögéből*. Rendészeti Szemle 1991.12. 14-20.o.

VÓKÓ György (2004): *A társaságok, jogi személyek büntetőjogi felelőssége* (Szerk.: KORINEK László – KÓHALMI László – HERKE Csongor) In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20.évfordulójára. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 133. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004. 301-314.o.

YUOTH, Howard (2003): *Az eltűnő madarak nyomában*. In: A világ helyzete 2003, A washingtoni Worlwatch Institute jelentése a fenntartható társadalomhoz vezető folyamatról. Föld Napja Alapítvány. Budapest, 2003. (Szerk.: FLAVIN, Christopher – GARDNER, Gary)

WIENER A. Imre (2000): *A büntetőjog dogmatikájáról és értelmezéséről*. In: Békés Imre ünnepi kötet (Szerk.: GELLÉR Balázs): ELTE ÁJK. Budapest, 2000

ZOLTÁN Ödön (1985): *Kártérítési felelősség a környezet védelmében*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1985

ZOLTÁN Ödön (1994): *A környezetvédelemről és szabályozásáról*. Magyar Jog 1994.6. 204-212.o.

ZÖLLER, Mark. A (2009): *Europäische Strafgesetzgebung*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 7/2009. 340-349.o. (www.zis-online.com)

V.A szerzőnek az értekezés témájában megjelent publikációi

Könyv, könyvrészlet, jegyzet, jegyzettrészlet

1. Kontor Eszter társ szerzővel – **Környezeti büntetőjog**. In: Környezetvédelmi jogesetek és szakértői tevékenység (Szerk.: Bándi Gyula). KJK – Kerszöv Kiadó. Budapest, 2001. 219-264.o.
2. **A jogi személy büntetőjogi felelőssége**. In: Az európai büntetőjog kézikönyve (Szerk.: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (Szerk.)). Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2008. 649-660.o.

Tanulmányok

1. **A jogi személy büntetőjogi felelőssége**. *Collega* 2/2000. 18-23.o.
2. **A magyar környezeti büntetőjog kialakulása**. In: Minúciák – Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére (Szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor). PTE Állam – és Jogtudományi Kar. Pécs, 2001. 147-160.o.
3. **A Határőrség szerepe a környezeti bűncselekmények megelőzésében és felderítésében – glosszák a környezeti bűnmegelőzésről**. In: Tanulmányok a „Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben” című tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II. (Szerk.: Hautzinger Zoltán) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. Pécs. 2003, 215-223.o.
4. **A környezet és a természet büntetőjogi védelmének néhány jogdogmatikai és jogpolitikai problémája**. *Belügyi Szemle* 2004.7-8 191-201.o.
5. **Környezeti büntetőjogunk de lege lata**. In: Gazdasági büntetőjogi tanulmányok (Szerk.: Tóth Mihály – Gál István László). PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2005. 220-266.o.
6. **Az újrakodifikált magyar környezeti büntetőjog**, *Magyar Jog* 2006.4. 211-218.o.
7. **A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések**. *JURA* 2006.1, 52-62.o.
8. **A környezetvédelem büntetőjogi problémái**. In: 5. Országos interdiszciplináris Grastyán konferencia előadásai (Szerk.: Rab Virág – Dévényi Anna – Sarlós István). Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium. Pécs, 2008. 168-177.o.

9. Vojcek Eszter-Kőhalmi László-Vojcek László: **A globális felmelegedés és annak egészségügyi vonatkozásai.** Magyar Bioetikai Szemle (Hungarian Review of Bioethics), 2008.2. 53-63.o.
10. **Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányi és problémái.** Rendészeti Szemle 2009.1. 42-63.o.
11. **A szervezeti környezeti bűnözést magyarázó egyes bűnözési elméletek – különös tekintettel a közgazdasági paradigmákra.** Rendészeti Szemle 2010.1. 120-144.o.

Idegen nyelvű tanulmányok

1. **The legal person's criminal liability (contributions to the analysis of a legal institution with an aspect of legal history and a contemporary outlook).** In: Tanulmányok Földvári József 75. születésnapja tiszteletére (Szerk.: Tóth Mihály – Herke Csongor). PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2001. 288-306.o.
2. **Das ungarische Umweltstrafrecht.** In: Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére (Szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 130. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2002. 110.-130.o.
3. **Quo vadis ungarisches Umweltstrafrecht? (Auf der Suche nach einer neuen Dogmatik).** In: Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára, (Szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 132. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2003. 195.-206.o.
4. **Die gegen juristische Personen anwendbaren strafrechtlichen Massregeln.** In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20.évfordulójára (Szerk.: Korinek László – Kőhalmi László – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 133. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004. 175-187.o.
5. **Umweltschutz unter dem Banne der Europäisierung und der Globalisierung oder Dilemmas über das Umweltstrafrecht des dritten Jahrtausends.** In: Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120.évfordulójára (Szerk.: Korinek László – Kőhalmi László – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 134. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004. 139-154.o.
6. **Das sich europäisierende ungarische Strafrecht.** In: PhD Tanulmányok 4.- Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára (Szerk.: Korinek László). PTE Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája. Pécs, 2005. 178-199.o.

7. **Das reformierte ungarische Umweltstrafrecht.** In: Emlékönyv Losonczy István professzor halálának 25.évfordulójára (Szerk.: Gál István László – Köhalmi László). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 138. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2005. 204-212.o.

Külföldön megjelent tanulmányok

1. **The Punishability of Legal persons in Hungarian Criminal Law.** In: Sborníky 33. European Law and National Criminal Legislation. Michal Tomášek (ed.), Pravna fakulteta Univerza v Ljubljani – Právnická fakulta Univerzita karlova v Praze, Praha 2007. 241-259.o.

2. **European Criminal Law – A Perspective ont he Environmental Criminal Law.** In: Pandectele Române – Repertoriu de jurisprudență doctrină și legislație, Siplimentz. Lucrările conferinței internaționale bienale organizata de Facultatea de Drept din cadrul Universității de Vest Timișoara 17-18 noiembrie 2006. Wolters Kluwer Romania. București, 2007. 212-229.o.

VI. A szerző egyéb publikációi

Könyv, könyvrészlet, jegyzet, jegyzet részlet

1. Balogh Ágnes – Kőhalmi László: **Büntetőjog I.**, Általános Rész – Jogi Szakvizsga segédkönyvek. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2003. 1., 27-30. fejezetek (13-26.o., 282-291.o., 292-303.o., 304-307.o., 308-327.o., 328-341.o.)
2. Balogh Ágnes társzerzővel: **Büntetőjog II.** Különös Rész – Jogi Szakvizsga Segédkönyvek. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2005. 56-63. és 80-84. fejezetek (193-262.o., 369-417.o.)
3. Balogh Ágnes – Kőhalmi László: **Büntetőjog I.**, Általános Rész – Jogi Szakvizsga segédkönyvek. 2. átdolgozott kiadás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2007. 1., 28-31. fejezetek (13-28.o, 280-288.o., 289-302.o., 303-334.o., 335-339.o.)
4. **A bűncselekmény és a bűnelkövető. A büntetések és az intézkedések.** In: Bevezetés a bűnügyi tudományokba (Szerk.: Csemáné Váradi Erika). Átdolgozott, bővített kiadás. Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának Kiadványsorozata. Assisitentia Iuris 5. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 36-47.o.
5. **A gazdasági és a szervezett bűnözés.** In: Bevezetés a bűnügyi tudományokba (Szerk.: Csemáné Váradi Erika). Átdolgozott, bővített kiadás. Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának Kiadványsorozata. Assisitentia Iuris 5. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 36-47.o. 141-155.o.

II. Tanulmányok

1. **Gondolatok az ezredforduló leánykereskedelmének sajátosságairól.** Belügyi Szemle 2000.3. – Különszám. 73-77.o.
2. **Finkey Ferenc, a magyar magister juris criminalis.** Collega 2000.4 18-22.o.
3. **Leánykereskedelem.** Jura 2000.1-2. 98-102.o.
4. **Égető sebek – emléksorok Finkey Ferencről, a büntetés – végrehajtási jogtudomány atyjáról.** Börtönügyi Szemle 2000.4. 111-116.o.
5. **Korrupció és hatalom – gondolatok az igazságszolgáltatás befolyásolhatóságáról.** In: Korrupció Magyarországon (Szerk.: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba). Pécs – Baranyai Értelmiségi Egyesület – PTE Állam – és Jogtudományi Kar. Pécs, 2001. 117-131.o.

6. **A Határőrség hatáskörébe tartozó bűncselekmények az új Btk. novella tükrében.** In: Tanulmányok a „Határőrség és rendészet” című konferenciáról (Szerk.: Hautzinger Zoltán). Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. Pécs, 2002. 142-153.o.
7. **Quis custodiet cutodes? (Elmélkedések a bírósági korrupcióról).** In: A bűnözés új tendenciái a kriminálpolitika változásai Közép-és Kelet-Európában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása a Nemzetközi Kriminológiai Társaság 65. Nemzetközi Kongresszusának előadásai 2003.mácius.11-14. Miskolc (Szerk.: Gönczöl Katalin – Lévay Miklós – Csemáné Váradi Erika – Ferenczy Lászlóné – Róth Erika). Bíbor Kiadó. Miskolc, 2004. 463-478.o.
8. **A pártfogó felügyelet kihívásai.** In: Acta Criminalia. A „Pártfogó Felügyelői Szolgálat” időszerű kérdései címmel 2003.november.14-én Pécsen megrendezett kerekasztal-konferencia tanulmánykötete (Szerk.: Korinek László – Kőhalmi László). Pécs, PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs 2004. 85-88.o.
9. **Európai biztonság avagy az egységes európai büntetőjog víziója.** In: Tanulmányok a „Magyar Határellenőrzés – Európai Biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III. (Szerk.: Hautzinger Zoltán). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. Pécs, 2004. 83-95.o.
10. **Ügyvédek és pénzmosás.** In: A pénzmosás elleni küzdelem aktuális kérdései (Szerk.: Gál István László). PTE Állam-és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék. Pécs, 2005. 89-97.o.
11. **Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül.** In: Keresztmetszet – tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából (Szerk.: Karsai Krisztina). Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2005. 121-137.o.
12. **Határőrség az európaizálódás sodrásában.** In: Tanulmányok a „Határőrség a minőség útján” című tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IV. (Szerk.: Hautzinger Zoltán). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. Pécs, 2005. 63-75.o.
13. **A kóros elmeállapot megítélése a magyar anyagi büntetőjogban.** In: Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban – Dezső László Emlékkönyv (Szerk.: Tremmel Flórián – Mészáros Bence – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 137. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2005. 91-99.o.

14. **Jogállami büntetőeljárás – védői észrevételek.** In: Bizalom – Társadalom – Bűnözés, V.Országos Kriminológiai Vándorgyűlés Szeged, 2005.október 6-7. (Szerk.: Jacsó Judit). Kriminológiai Közlemények Különkiadás. Magyar Kriminológiai Társaság. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2006, 42-63.o.
15. **A korrupció egyes különösen veszélyes alakzati (Észrevételek az igazságszolgáltatási és közbeszerzési korrupcióhoz).** Ügyészek Lapja 2006.5. 15-24.o.
16. Hesz Tibor társszerzővel: **A védői titok, mint speciális információ.** In: Informatika és büntetőjog (Szerk.: Gál István László – Nagy Zoltán). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tan-szék. Pécs, 2006. 93-118.o.
17. **Az életfogytig tartó szabadságvesztés a magyar büntetőjogban.** Börtönügyi Szemle 2006.3. 35-43.o.
18. Chronowski Nóra – Szolga Róbert társszerzőkkel: **A helyhatósági választások fragmentuma.** Rendészeti Szemle 2007.3. 18-30.o.
19. **Nekrológ a társadalomra veszélyességről.** Rendészeti Szemle 2007.7 – 8. 145-158.o.
20. **Jog és tolerancia – szubjektív hangvételi elmélkedés.** In: Tolerancia?! Kirekesztés –megtűrés – befogadás. A 2008-as pécsi tolerancia-konferencia előadásai. (Szerk.: Bertók Rózsa – Barcsi Tamás – Bécsi Zsófia). Ethosz. Pécs, 2008. 44-50.o.
21. **Az alkotmányos jogállami büntetőeljárás kívánalmi.** In: A demokrácia deficitje avagy a deficites hatalomgyakorlás (Szerk.: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület. Pécs, 2008. 164-184.o.
22. Lengvári István társszerzővel: **Irk Albert, az iskolateremtő magister juris criminalis.** In: Pécsi jogászprofesszorok emlékezet (1923-2008) Antológia (Szerk.: Kajtár István). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2008. 45-58.o.
23. Hesz Tibor társszerzővel: **A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából.** In: A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései (Szerk.: Mészáros Bence). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet. Pécs, 2009. 97-07.o.

Idegen nyelvű tanulmányok

1. **Strafrecht an der Jahrtausendwende.** In: Közjogi jogintézmények a XXI.században – A bűnügyi tudományok alszekció előadásainak szerkesztett változata. „Jog és jogászok a 21.századküszöbén”. Nemzetközi konferencia (Pécs, 2003.október.16.) (Szerk.: Herke Csongor). PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004, 117-122 (124).o.
2. **Kampf gegen die Geldwäsche im ungarischen Strafrecht.** In: Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére (Szerk.: Balogh Ágnes – Hornyák Szabolcs). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 136. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2005. 321- 343.o.
3. **Life Imprisonment in Hungarian Penal Law,** In: BIZONYÍTÉKOK – Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára (Szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Mészáros Bence). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 139. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2006. 331-340.o.
4. **Die organisierte Kriminalität in Ungarn.** In: Tanulmányok Dr.Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére (Szerk.: Gál István László – Hornyák Szabolcs). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2006. 165-182.o.
5. **Life Imprisonment in Hungarian Penal Law.** Iustum aequum salutare 2006. 3-4. 117-125.o.
6. **Security of prisons in Hungary from the perspective of the threat of terrorism** .Iustum aequum salutare 2008.1. 115-121.o.

Külföldön megjelent tanulmányok

1. **Europäisierungstrend im Strafrecht – mitgliedstaatliche Erfahrungen.** In: Infracionalitatea transfrontalieră – Organized Transborder Criminality (Szerk: Viroel Pașca). Universitatea de Vest Timișoara Fcultatea de drept, Timișoara, 2006. 62-89.o.
2. **Spre un drept Penal European Unitar – Experiențe ale statelor membre ale Uniunii Europene.** In: Infracionalitatea transfrontalieră – Organized Transborder Criminality, szerk: Viroel Pașca, Universitatea de Vest Timișoara Fcultatea de drept, Timișoara, 2006. 90-105.o.
3. **Life Imprisonment in Hungarian Penal Law.** Zbornik Padova – Collected Papers. XLI 1-2/2007. Novi Sad Faculty of Law Serbia. Novi Sad, 2007. 411-421.o.

Recenziók

1. **Szociológiai kutatás a magyar ügyvédségről.** Jogtudományi Köz-
löny 2001.5. 262-263.o.
2. **Katona Géza: Szervezett bűnözés Magyarországon.** Belügyi Szem-
le 2000.12. 89-93.o.
3. **PhD Taulmányok 4. Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnap-
jára.** JURA 2005.2. 204-211.o.

Egyéb

1. **Tudományos emlékülés Losonczy István professzor tiszteletére.**
JURA 2003.1. 197-204.o.
2. **A környezetvédelem büntetőjogi problémái.** 5. Grastyán Konferen-
cia – országos interdiszciplináris konferencia. Pécsi Tudományegyetem.
Pécs, 2007
3. **A végrendelet-készítés buktatói.** Jogtanácsadó XXXV. évfolyam.
2008.4. 3-25.o.
- 4.. **Követelés-behajtás – avagy hogyan juthatunk jogos követelés-
süinkhöz?** Jogtanácsadó XXXV.évfolyam. 2008.5. 3-16.o.
5. **Pereskedés helyett válasszuk a közjegyzőt!** Jogtanácsadó XXXV.
évfolyam. 2008.6. 3-19.o.
6. **Újdonságok a végrehajtási eljárásban.** Jogtanácsadó XXXV. évfoly-
yam. 2008. december. 14-40.o.
7. **Mikor kell és mikor tanácsos ügyvédet fogadni?** Jogtanácsadó
XXXV. évfolyam. 2008. december. 47-61.o.

Egyéb idegen nyelvű

1. **Aktueller Wandel in der Grundausageleg des Strafrechts.** Jog és
jogászok a 21.század küszöbén. Nemzetközi Konferencia. Bűnügyi tu-
dományok szekció kiadványa. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs,
2003. 19.o.

Szerkesztés

1. **Acta Criminalia.** A „Pártfogó Felügyelői Szolgálat” időszerű kérdé-
sei címmel 2003.november.14-én Pécssett megrendezett kerekasztal-

konferencia tanulmánykötete (Szerk.: Korinek László – Kőhalmi László). PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004

2. **Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20.évfordulójára** (Szerk.: Korinek László – Kőhalmi László – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 133. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004

3. **Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120.évfordulójára** (Szerk.: Korinek László – Kőhalmi László – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 134. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2004

4. **Emlékönyv Losonczy István professzor halálának 25.évfordulójára** (Szerk.: Gál István László – Kőhalmi László). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 138. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2005